Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 11. STUDENI 1936. GOD. IV.

Izlazi mjesečno. Cijena Din 5·—

21642

Fecek trgovina gotovih odijela

Telefon 8867 **Zagreb** Jelačićev trg 9

Stalan veliki izbor gotovih i po mjeri odijela za gospodu i dječake. Izradjujemo uniforme, športska odijela, ulstere, slipone, hlače, trenchcoate, proljetne i zimske kapute, kabanice i t. d. uz najniže dnevne cijene.

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D.D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

AUTOMOBILI **B·M·W** osobni

KRUPP teretni DIESEL

Zastupstvo:

Nikolićeva 10 • Telefon 40-10

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D.D.

RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364

Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 11. GOD. IV. STUDENI 1936.

Ivan Ulčnik:

Jedan jubilej grada Zagreba.

„TÈRG BANA ZRINJSKOG"

Na 26. studenoga ove godine navršuje se 70 godina što je grad Zagreb dobio trg sa imenom »Bana Zrinjskog«. Bilo je to 26. studenog 1866., kada je proslavljena tristogodišnjica slavne smrti junačkog bana Nikole Šubića Zrinjskog kod Sigeta. Tu junačku smrt dramatizirao je hrvatski pjesnik Hugo Badalić, a kao operu uglazbio je naš hrvatski skladatelj Ivan pl. Zajc.

U ovom članku opisat ćemo najprije proslavu tristogodišnjice junačke smrti Nikola Zrinjskog, a zatim razvitak Zrinjskog trga. Prije toga opisat ćemo u kratko životopis Nikola Zrinjskog, prema podacima koje smo crpili iz

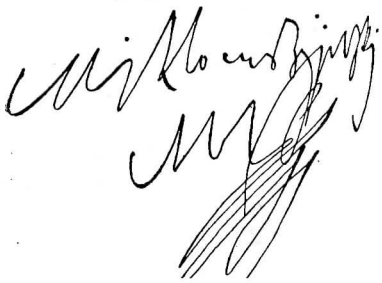

knjižice »Životopisne crte grofa Nikole Šubića Zrinjskoga« od svećenika Slavoljuba Peroka, štampane 1861. Zatim iz knjige »Zrinjske Zviezde« ili »Tristaljetnik Sigetskih junaka« nacrtao M. Mesić[1] god. 1866. Ova knjiga izdana je prigodom pro-

[1] Matija Mesić rodio se 1826., umro 1878. Posvetio se svećeničkom staležu. Prigodom otvorenja hrvatskog sveučilišta bude izabran prvim rektorom. Kao sveučilišni profesor predavao je hrvatsku povijest. Kada je Hrvatsko povjesničko društvo spremalo

slave tristogodišnjice troškom »Matice Ilirske«, a štampana je u Zagrebu u tiskari Antuna Jakića.

Nikola Zrinjski rodio se u gradu Zrinu oko god. 1507. od oca Nikole III. i majke Jelene kćeri glasovitoga bana Ivana Karlovića. (Mesić u svom djelu navađa da se je Nikola rodio oko 1518., dok Perok navađa god. 1507. Iz daljnjeg Nikolinog života izgleda da se je rodio 1507.). O ranoj mladosti Nikolinoj osobitih podataka nema. Imao je brata Mihajla koji pade u Mohačkoj bitci 1526., Ivana koji pade u boju kod biskupskog grada Vinodola, te sestre Jelenu udatu za zloglasnog gospodara Susjedgrada Franju Tahia i Margaretu udatu za Ivana Alapića, valjda brata Gašpara Alapića, koji je ugušio Gubčevu seljačku bunu.

Poslije smrti ugarskog kralja Ljudevita II. na Mohačkom polju 1526., nasta borba za krunu Sv. Stjepana između pristaša vojvode sedmogradskog Ivana Zapolje i pristaša nadvojvode austrijskog Ferdinanda. Nikola Zrinjski sa bratom Ivanom pristane uz stranku Ferdinanda.

Kada turski car Sulejman kao zaštitnik vojvode Zapolje povede vojsku na Beč, branio je carski grad Nikola Zrinjski tako hrabro, da ga cesar Karlo V. obdari konjem i zlatnom ogrlicom. God. 1540. obrani sa bratom Ivanom očevinu grad Zrinj, te potjera Turke čak u Bosnu. God. 1541. darovao je Kralj Ferdinand braći Ivanu i Nikoli Zrinjskom Medvedgrad sa svim kraljevskim pravima. Ivan Zrinjski pade 1541. u bitci kod grada Vinodola u borbi sa Šimunom biskupom zagrebačkim.

Nikola, da osveti smrt bratovu, s vojskom pohara mnoga biskupska imanja. Konačno kralj Ferdinand pomiri biskupa Šimuna i Nikolu te tako učini kraj haranju i nasilju. Nikola se konačno 1542. pomiri sa Kaptolom zagrebačkim i vrati mu sve oteto.

God. 1542. bude Nikola Zrinjski od kralja Ferdinanda na saboru u Požunu imenovan banom trojedine kraljevine i priorom Vranskim. Kao hrvatski ban branio je Zrinjski prečesto hrvatske međe od navale Turaka i redovito ih odbijao. Godine 1544. oženi se sa knjeginjom Katarinom Frankopanskom Ozaljskom. Tom zgodom sa šurjakom Stjepanom Frankopanom učini pismeni ugovor u kojem su sav svoj pokretni i nepokretni imetak proglasili zajedničkim.

Za ratne zasluge pokloni kralj Ferdinand Nikoli Zrinjskom Međimurje na vječna vremena. Međimurje bijaše prije u vlasti Petra Keglevića, koji radi neposluha kraljevskih zapovjedi izgubi sav imetak. Nikola sruši stari grad Čakovec i nanovo ga izgradi i dobro utvrdi. Zatim poče uređi-

proslavu tristogodišnjice smrti Nikole Zrinskoga, pozove »Matica Ilirska« M. Mesića da napiše prigodnu knjigu za tu proslavu. U razmjerno kratko vrijeme Mesić je taj posao obavio, pa je tako u život izašlo najopsežnije djelo o životopisu Nikole Zrinskog. kojeg u opće imamo. Mesić je bio dugogodišnji potpredsjednik, a zatim predsjednik »Matice Ilirske«.

vati rijeku Dravu. Kod toga posla dođe u sukob sa susjednim plemićima koji ga tuže kralju da im Zrinjski iz Drave tjera vodu na njihove posjede. Kralj Zrinjskoga opomene i zapovjedi da takovom regulacijom rijeke Drave prestane.

God. 1557. odrekne se Nikola banske časti i to valjda iz razloga što je kraljev sin Ferdinand u boju pred Turcima bez razloga uzmaknuo preko Mure, a sve zato jer se je bojao krivih glasina o velikoj turskoj vojsci. Nikolu Zrinjskog naslijedi u banskoj časti Petar Erdedi. Zrinjski bude imenovan za meštra tavernika (Magister Tavernicorum). Sa ovom čašću bijaše skopčana vlast pravdu krojiti slobodnim gradovima.

Između god. 1561.—1562. umre mu žena Katarina sa kojom je imao devetero djece, (tri sina i šest kćeri). Sve kćeri udale su se po Ugarskoj. God. 1564. oženi se Nikola po drugi puta sa Evom groficom Rozenburškom iz Češke, sa kojom je imao troje djece. Nakon smrti Nikoline ova se preudala za talijanskog grofa Pavla Gasolda. Umrla je Mantovi 1591.

Nakon smrti slavnog Marka Stančića, zapovjednika tvrđave Siget[2] god. 1561., zamoli Zrinjski kralja Ferdinanda da njega imenuje zapovjednikom Sigeta. Kralj to rado učini jer je Siget bio na međi tadanjeg turskog posjeda, a tu je trebalo hrabrog vođu. Nikola Zrinjski slovio je u ono doba kao jedan od najboljih vojskovođa kraljevske vojske.

God. 1562. bio bi na saboru izabran za palatina, ali to osujeti kamarila — dvorska stranka — na čelu sa ministrom Olahom (koji je bio ujedno biskup zagrebački).

God. 1563. krene Maksimilijan, sin kralja Ferdinanda, sa sjajnom pratnjom u Požun da se okruni za kralja ugarskog i hrvatskog. Sjajni banderij staleža i redova, koji Maksimilijanu izađoše u susret vodio je Nikola Zrinjski. Tu su stupali hrvatski konjanici pod vodstvom hrvatskog bana Petra Erdödia. Na svršetku krunisanja nosio je pred kraljem Nikola Zrinjski zlatnu jabuku, njegov sin Gjuro barjak dalmatinski, Ladislav Banfi barjak hrvatski, Stjepan Dobo slavonski, Ladislav Kerečen srpski, Nikola Frankopan Trsatski bosanski, Matej Keglević bugarski.

Nakon smrti kralja Ferdinanda 1564. sabra njegov nasljednik Maksimilijan staleže i redove u tu svrhu, da se odluči da li bi se sa turskim carem Sulejmanom ostalo kod mira uz godišnju otkupninu od 30.000 cekina, ili bi se mir prekinuo. Nikola Zrinjski predlagao je da se mir prekine nevjerujući Turcima koje je on iz prečestih borba dobro poznavao. Većina pod vodstvom biskupa ostroganskog Vrančića, odluči daljni mir.

[2] Tvrdjava Siget ležala je u šomogjskoj županiji. Prve temelje ove tvrdje položi neki Osvaldo Anthernij, po imenu Grk. Tvrđa je bila sagrađena na ostrvu u močvarnom potoku Almaš, te dobije ime Siget, što je značilo ostrvo. Najprije je bila sagrađena samo jedna kula, a kasnije su se prizidale ostale tvrđave.

Ipak u brzo dođe do rata. Sulejman je našao razlog za rat u tom što se danak nije točno plaćao, a bila je još uvijek u pitanju baština Ivana Sigismunda Zapolje sina već spomenutog Ivana Zapolje, koji je bio Ferdinandov takmac za ugarsko prijestolje.

Sulejmanu je Siget jako smetao za napredovanje prema Beču. Iz tog razloga odluči da tu tvrđu najprije osvoji. Sigetska posada sastojala se je samo od 3000 momaka. Sulejman dovuče pred Siget vojsku od 200.000 vojnika.

Sulejman odredi da se preko Drave sagradi most što Hanzi paša i učini ispred Osijeka. Most se je gradio samo sedamnaest dana a vodio je preko Drave i ostalih močvara.

Početkom mjeseca kolovoza 1566. započnu Turci opsjedati i navaljivati na Siget. Zrinjski vidivši toliku opasnost pozove sve vođe da ih na skrajnu borbu priredi, a ujedno je odredio da njegov nećak Gašo Alapić bude zapovjednik tvrđe, ako on za vrijeme bitke pade. Iza toga odredi stroge bojne zakone. Kako je bilo i žena u tvrđavi to su one morale za vojsku hranu priređivati, a mnoge su se i borile u redovima vojnika.

Nebrojeno puta jurišali su Turci na bedeme Sigeta ali uzalud. Na 29. kolovoza 1566. odredi Sulejman glavni juriš, ali i taj bude uz velike gubitke Turčina odbijen. Na Zrinjskovu glavu odredi Sulejman ucjenu od 1000 dukata. Zrinjski zamolio je pomoć cara Maksimilijana, koji se je sa vojskom nalazio kod Gjura. Poslao je dvije čete Nijemaca, ali je bilo prekasno.

Na 8.rujna 1566. na dan Male Gospe naloži Nikola svom slugi Nikici Čerenku da mu donese svečanu odoru: lagani ogrtač, bogato urešeni kalpak, kraj odijela metne gradske ključeve i stotinu ugarskih cekina za onog Turčina koji se dočepa njegova tijela. Pripaše sablju koju je od oca baštinio i sa kojom je mnogo slave stekao. Još je imao samo 600 junaka. Sazove ih i krasno oslovi, te im konačno reče: »Naša slava neće pomrčati dok bude svijeta i vijeka!« Prisutne žene pokazale se junački. Zaključeno je da sve žene, koje se nisu borile, zajedno sa djecom budu pogubljene, da ne padnu u kruto tursko ropstvo. To su izvršili prijatelji jedan drugome. Zrinjski odredi da se vrata tvrđave širom otvore. Kada Turci ugledaše Zrinjskog sa junacima sasuše na njih kišu vatre. Zrinjski bude najprije pogođen u prsa, ali je još mogao da sabljom maše. Doskora ga tane pogodi u glavu od čega pade mrtav.

Glavu Nikole Zrinjskoga Turci odrube i nataknu na koplje, gdje je cijeli dan 8. rujna stajala. Veliki vezir Mehmed Sokolović pošalje Nikolinu glavu u Budim. Od tuda je otpremiše u Komoran grofu Salmu, a onda ju u Gjur u kraljevski tabor odnesoše. Ovdje je preuze Bolto Bathany, pa ju sahrani u obiteljskoj grobnici u samostanu sv. Jelene. Tijelo Nikole

Zrinjskoga sahrani kraj Sigeta Nikola Vilić, Turčin iz Banjaluke, kojeg je Nikola nekad zarobio i s njim ljudski postupao.

Iz Sigeta se malo ljudi spasi. Među ovima nalazio se je Gašpar Alapić, koji je bio gurav, pa ga Turci pregledaše. Još se spasi Zrinjskijev osobni sluga Nikica Čerenko i njeki Bartol Gerec. Stjepana Oršića oslobodi njeki Turčin, koji je nekad bio po njemu zarobljen.

Kada su sigetski branitelji popadali, navale Turci ko bjesni u tvrđavu da tamo pljačkaju. U to se laguni dignu u zrak a do 3000 nevjernika propadne u ruševinama. Turci kod Sigeta izgubiše do 30.000 najbolje vojske. I sam sultan Sulejman, već jako star umre pred Sigetom od jada na Zrinjskoga. Njegovu smrt veliki vezir Sokolović zataji, sve dok o tom ne obavijesti novog cara Selina, bojeći se da mu se prije toga vojska ne pobuni.

U zaglavku svojeg djela piše Matija Mesić da je Nikola Zrinjski u mladosti bio dosta neobuzdan, što se ima pripisati i tadanjem društvenom poretku naročito u tom, što je onda državna i kraljevska vlast uslijed silnih ratova bila slaba, pa su velikaši i vlastelini svoje razmirice sami bez suda riješavali, a to uvijek silom. Ipak je Nikola Zrinjski mnogo doprinjeo za obranu svoje hrvatske domovine, a može se reći da je Nikola u rod Zrinjskih uveo novi duh, novi poredak. On je udario moć i slavu svom imenu, od kojeg su gotovo svi njegovi nasljednici mnogo koristi crpili.

Nakon 70 godina ovih redaka učenjaka i historika Mate Mesića možemo dodati, da se i danas Nikoli Zrinjskomu možda čak i zamjera da se je uvijek borio za cara tuđinca i štitio hrvatskom krvlju njegove interese. Ove na oko opravdane zamjere ne mogu ipak pomutiti slavu hrvatskog Leonide te njegovog imena. U doba Nikole Zrinjskog kao i kasnije bio je Turčin najveća opasnost po cijelu zapadnu i kulturnu Europu. Protiv te opasnosti borili su se svi zajednički i na svakom mjestu, neimajući na umu nečije pojedinačke interese, već sigurnosti od vječne turske opasnosti. A mi Hrvati imali smo kroz vijekove taj nesretni položaj da smo bili obranbeni zid ne samo za austrijske carevine već i za cijeli kulturni Zapad. Tu sudbinu dodijelio je i Nikola Zrinjski sa svojim rodom.

Cijeli kulturni svijet slavio je ove godine uspomenu francuskog princa Eugena Savojskog, koji je oslobodio baš naše krajeve od turske sile. Bio je također austrijski general. Ipak mu dajemo priznanje za ono što je dobra učinio za naše krajeve oslobodivši ih azijatskog zuluma.

Kada su naši stari prije 70 godina proslavili junačku tristogodišnjicu smrti Nikole Šubiće Zrinjskog učinili su dužnoset uspomene spram svog rođenog sina, koji nije birao mjesto gdje da sebe žrtvuje za spas kršćanskih i čovječanskih ideala, — da ih od nasilja oslobodi. Smatramo za našu

dužnost da tu proslavu današnjici osvježimo i da se s njom ponosimo, jer ona ponovno dokazuje, da su Hrvati uvijek bili na braniku čovječanstva i pravice, a pritisak sile bio im je mrzak dolazio ma s koje strane . . . !

*

Glavna skupština županije Varaždinske obdržavana 8. i slijedećih dana mjeseca siječnja 1866. izabrala je odbor koji je imao izvesti predradnje za proslavu tristogodišnjice smrti slavnog hrvatskog viteza Nikole grofa Šubića Zrinjskoga.

Iz zapisnika toga odbora od 22. veljače 1866. broj 42, vidi se da mu je predsjednik prvi podžupan varaždinske županije Tito Babić. Članovi su bili: Vladislav Vežić odvjetnik, Vinko Pacel gimnazijski profesor, Jernaj Fracelj profesor, Škender Šomogy podbilježnik varaždinske županije i voditelj zapisnika.

Već na pomenutoj glavnoj županijskoj skupštini predložio je župnik iz Varaždinskih Toplica Slavoljub Perok da se tristogodišnjica smrti Nikole Zrinjskog što svečanije proslavi. U tu svrhu pozvano je Povjesničko društvo u Zagrebu, da ono ustroji Glavni odbor. Dužnost glavnog odbora bila bi da izradi program kako bi se proslava izvela u većim mjestima i župama na dan 8. rujna 1866. Nadalje bi glavni odbor u svim županijama Hrvatske i Slavonije osnovao podružnice za proslavu. Isto tako je glavni odbor imao uplivisati na hrvatskog bana baruna Šokčevića da se ova svečanost proslavi i u Vojnoj Krajini. Zatim da se ova proslava po mogućnosti spoji sa otkrićem spomenika hrvatskog bana Josipa Jelačića. (Taj spomenik otkriven je 16. prosinca 1866.) Glavna svečanost svakako bi se imala održati u glavnom gradu Zagrebu, dok bi se u manjim mjestima prema imućtvenim prilikama priređivale manje svečanosti.

Glavni odbor imao je zamoliti prečasni zagrebački Konzistorijum da upliviše na podređene župnike da u svečanosnim odborima sudjeluju, a naročito da se tom prigodom čitaju svete mise i drže prigodne spomen propovijedi.

Hrvatski književnici imali bi se pozvati da surađuju u književnom odboru, koji bi izdao jedno spomen djelo. Imalo bi se pozvati sve županije, munipicije i ostale vlasti da kod proslave sudjeluju. Varaždinski odbor zaključio je svoje zaključke oglasiti putem novina.

Župnik Slavoljub Perok izdao je još god. 1861. u tiskari dra. Ljudevita Gaja »Životopisne crte grofa Nikole Zrinjskoga Sigetskoga«. Županijski odbor predlaže da akoprem je životopis Zrinjskog tu kratko ocrtan da se ta knjiga javnosti preporuči. Cijena joj je bila 30 novčića. Time je zapisnik odbora županije varaždinske zaključen. Prepis ovog zapisnika primljen je kod gradskoga poglavarstva u Zagrebu pod br. 1933-1866.

»Društvo za povjesnicu i starine« u Zagrebu održalo je 20. ožujka 1866. sjednicu na kojoj je izabran poseban centralni odbor za proslavu. Predsjednikom tog odbora izabran je Ivan pl. Kukuljević-Sakcinski, a tajnikom Đuro Deželić, za odbornike profesor dr. Petar Matković, Josip Torbar, Ivan Vardian, Adolf Hudovski, Hondl, Filip i Suhin. Za blagajnika je izabran Adolf Hudovski. Taj odbor pozvao je sve duhovne, građanske i krajiško-vojničke oblasti, da ništa ne propuste što bi proslavu uzveličati moglo. Zagrebačko gradsko poglavarstvo pozvano je da u centralni svečanosni odbor pošalje dva gradska zastupnika. Gradsko zastupstvo je na sjednici 30. travnja 1866. u svečanosni odbor poslalo gradskog vijećnika Adolfa Hudovskog te gradskog zastupnika Slavoljuba Suhina. (Grad. arhiv br. 2134-1866.)

Glavni svečanosni odbor obratio se je na Gradsko poglavarstvo molbom za pripomoć. Pismo je puno rodoljubnog zanosa, pa ćemo njegov početak doslovno donijeti. Počinje ovako: »Ljetos iztiče upravo 300 godina što je neumrli Nikola Zrinjski s hrvatskom četom u kraljevo ime branio od Turaka Siget, u njemu kroz dulje vrijeme silnoj turskoj vojsci junački odoljevao, tu činio najteže žrtve, da mu viteški obraz ostane svjetao, dok najposlije uzalud očekivanja obečanu i nadanu pomoć od kraljevske vojske a usprkos silnoj ponudi, nagovaranja i obećanja turskog sultana da će ga sjajno nagraditi ako mu Siget predade, te nemogavši dulje nebrojenoj množini turske vojske odoljeti, u oči Male Gospe dne 7. rujan 1566. god. kao što Leonida kod Termopilah pao i hrabri svoj život dokončao. Stara poslovica, kojoj se neda odreči istinitost kaže: U koliko se štuješ sam, u toliko te i drugi ciene. Hrvatski narod neima u nijedno doba nestašice na takovih muževih ali je Nikola Zrinjski Sigetski ne samo domaćoj nego kao što gori rekosmo i u sveopćoj povjesti neizbrisivim pismeni ubilježio slavom ime hrvatsko i našu domovinu, koju je ljubio iskreno i nesebično tražeć jedino njezinu slavu.«

Iz ovog pisma se nadalje vidi da je Gradsko zastupstvo za tu proslavu odredilo pomoć od 500 for. Glavni odbor predlaže da bi se nova ulica od Ilice uz Plinarnicu prama Savi prozvala »Zrinjska ulica«.[3]

[3] Gradsko poglavarstvo je već u gradskom proračunu za 1863. uvrstilo svotu od 8000 for. za otvorenje dviju novih ulica i to jednu iz Donje Ilice izmedju kuća Vernera i Sorga, a drugu od Jelačićevog trga na Novi trg. Gradsko zastupstvo je iz proračuna brisalo iznos od 8000 for. radi štednje, pa je proračun nakon toga predložen na odobrenje Namjesničkom vijeću, koje je prigovaralo brisanju svote od 8000 for. navodeći da su baš ove dvije ulice radi prometa jako potrebne. U svom riješenju od 19. studenoga 1862. Namjesništvo doslovno kaže: »Zagreb iz samih od izhoda k zapadu tekućih ulicah sastoji i skoro posvema je lišen shodnih prečnih prelazah. U interesu naravnog i sversishodnog koncertriranja gradskog pokreta i obćenja u onoj gradskoj strani, koja leži medju Jelačićevim tergom i Savskom ulicom, te koja je pozvana da bude središtem novoga dolnjega grada, leži nedvojbeno da ove ulice otvorene budu«.

Iz zapisnika sjednice Glavnog odbora od 13. svibnja 1866. koja se je držala u maloj županijskoj dvorani vidi se kako je ustanovljen program za svečanosti koje će započeti u subotu na 6. rujna 1866. Te večeri mora

Namjesništvo pozvalo je grad, da u bližnjim godinama ove dvije ulice otvori i do toga za te ulice neda nikakove gradjevne dozvole. (Grad. arhiv br. 7380—1862.)

Na sjednici gospodarskog odbora od 24. studena 1862. zaključeno je, da će se ulice otvoriti tečajem 1864., o čemu je Namjesništvo izvješćeno.

Na sjednici Gradskog zastupstva 18. svibnja 1864. raspravljena je molba trgovca pokućtva M. Ed. Sachsa vlasnika zemljišta u novoj ulici, koja se ima otvoriti. On moli da se odmjeri širina ulice i da se već postojeći otvoreni kanal presvodi. Predmet je upućen pred građevni odbor, gdje je zaključeno da se ulica tako dugo ne otvara,dok od Dvorske kancelarije ne stigne riješenje o izvlašćenju potrebnog zemljišta. Nakon toga će se ta ulica otvoriti do gradskog Marofa (sadanje Masarykove ulice). Od Marovske ulice do plinare sagradjena je ulica još god. 1863. Gradnju ove ulice zahtjevao je opunomoćenik plinare L. A. Riedinger, jer je plinara bila sagradjena i polovicom listopada 1863. u promet stavljena, pa je bilo nužno da se k plinari načini ulica radi pristupa općinstva. Gradsko zastupstvo je na sjednici 7. veljače 1863. odobrilo gradnju tog dijela kasnije nazvane Gundulićeve ulice i gradnju povjerila graditelju Franji Kleinu sa troškom od 1178 for. (Grad. arkiv br. 288—1863.)

Na sjednici Gradskog zastupstva 24. srpnja 1867. zaključeno je, da se Nova ulica od Ilice do Plinare uz Sachsovo zemljište prozove »Gundulićeva ulica«. Na istoj sjednici zaključeno je, da se Nova ulica od Jelačićevog trga do Zrinskog trga nazove »Strossmayerovom ulicom«. Iz spisa br. 8870—1866. vidi se, da se je prigodom otvorenja Strossmayerove ulice morao rušiti i pregraditi okružni zid na zemljištu današnjeg Izraelitičkog hrama u Praškoj ulici. Gradska blagajna morala je za uredjenje tog zida Izraelitičkoj općini platiti 417 for., koji novac je kod gradske blagajne podigao Samuel Moser, predsjednik odbora za gradnju hrama.

Izraelitička bogoštovna općina kupila je od »Prve hrvatske štedionice« zemljište ležeće u Novoj ulici (danas Praška) za 20.700 for. Na tom zemljištu odlučila je bogoštovna općina da sagradi bogomolju, pa je u tu svrhu predala molbu za gradjevnu dozvolu. Molba došla je 28. travnja 1864. pred gradsko zastupstvo, gdje je zaključeno, da se gradnja bogomolje može dozvoliti, ali uz uvjet, da hram bude za 8 hvati uži nego je u nacrtu predvidjen i to s razloga, jer je taj prostor potreban za Novu ulicu, od bivše kuće Mrazovića (kasnije Prve hrvatske štedionice, a sada Singer), prema hramu.

Uslijed toga što bi s tim otstupom gradilište bilo premaleno to je bogoštovna općina gradskoj općini to cijelo gradilište ponudila za proširenje Nove ulice uz cijenu od 21.000 for. Bogoštovna općina moli, da se što prije uredi Nova ulica sa hodnikom pred hramom, jer se je hram počeo graditi god. 1865. Na sjednici gradskog zastupstva 8. srpnja 1865. ta je ponuda prihvaćena. (Grad. arkiv br. 2025—1865.)

Strossmayerova ulica promijenila je kasnije nekoliko puta svoje ime. Kada se god. 1868. bilo na gradskoj upravi mađaronsko gradsko zastupstvo za doba nagodbenog bana Levina baruna Raucha stvori isto zastupstvo na sjednici 4. svibnja 1868. ovaj zaključak: »Strossmayerova ulica, koju je prijašnje zastupstvo tako nazivalo, ima da se prozove »Ulica Marije Valerije«. Nakon prevrata zaključi gradsko zastupstvo na sjednici 3. prosinca 1918. da se ta ulica opet prozove Strossmayerovom ulicom. Dakle nakon 50 godina opet je dana Strossmayerovom imenu zadovoljština. No to ne potraja dugo, jer nakon daljnjih deset godina zaključi gradsko zastupstvo na sjednici 14. svibnja 1929. da se ta ulica prozove »Praškom ulicom«.

se u kazalištu prikazivati drama »Nikola Zrinjski« od Körnera, koja se je preradila po historijskoj istini. Predstava ima biti što sjajnija. U nedjelju 7. rujna biti će banket na Streljani. Poseban odbor: Hudovski, Hondl i Kalabar pobrinut će se za objed i domaću glazbu koja će kod objeda svirati. Istog dana u 3 sata biti će na Streljani svečano pucanje uz glazbu. U večer istog dana biti će u Narodnom kazalištu veliki koncert pjevačkog društva »Kola« i glazbenog zavoda. Poslije koncerta će tri hitca iz topa dati znak, da se ima početi rasvijetom grada.

Na svečani dan tristogodišnjice u ponedjeljak, dne 8. rujna, rano u zoru pucati će mužari, a na kućama će se izvjesiti hrvatske zastave. Vojnička glazba po ulicama svirati će budnicu. Istoga dana u 9 sati biti će u katedrali svečana služba Božja, na kojoj će se pjevati glagolski štenje i evanđelje, a na koru će pjevati hrvatsku misu Kod ove mise održati će se propovijed na uspomenu svečanosti. Poslije podne biti će velika svečanost u perivoju Jurjavesi (Maksimir). Glavni odbor zamolio je kardinala i nadbiskupa Jurja Haulika da dozvoli, da se ta svečanost može održati na sjenokoši kod Križa. Po jezeru će se voziti čamcima, a na večer će se perivoj razsvijetliti. Akademičari će na svečanosti u narodnom odijelu paziti na red.

Na 9. rujna (utorak) biti će u »Dvorani« sjajni ples, pa će se tim svečanost Zrinskoga zaključiti.

Glavni odbor zamolio je sve crkvene, građanske i vojne oblasti po Hrvatskoj i Krajini, da ne prirede Zrinskovu svečanost na 8. rujna 1866. već koji drugi dan. Na 8. rujna valja da sve vanjske oblasti i društva po deputacijama sudjeluju na glavnoj svečanosti u glavnom gradu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije — Zagrebu.

Da posjet u Zagrebu što obilniji bude, zamoljeno je društvo Južnih Željeznica da kroz 8 dana od 4. do 12. rujna 1866. dozvoli za posjetnike svečanosti polovicu vozne karte. »Matici Ilirskoj« poslao je glavni odbor zahvalnicu, što će svojim troškom izdati Album na spomen svečanosti. (Grad. arkiv br. 3855—1866.)

Svečanosti tristogodišnjice Nikole Zrinskog Sigetskog nisu se mogle obdržati u označenim danima mjeseca rujna god. 1866. Započeo je rat sa Prusijom i Italijom, pa su sve svečanosti i zabave morale prestati.

Iz sjednice Gradskog zastupstva održane 29. svibnja 1866. vidi se, da se čine pripreme za predstojeći rat.

Gradsko zastupstvo zaključilo je, da se u zgradi zemaljske bolnice pripremi 100 kreveta na gradski trošak. Sve gradske radnje će se obustaviti iz razloga, da za slučaj nužde u gradskoj blagajni bude sredstava.

Načelnik Vjekoslav Frigan u proglasu od 3. lipnja 1866. br. 5090 poziva građanstvo »da svi, kojim nije zadaća s oružjem u ruci deržavu braniti od neprijatelja, polag mogućnosti doprinesu na žertvenik domovine

dobrovoljnih darova«. Trebalo je i krvnih žrtava, pa je 8. srpnja 1866. br. 4657 izdan proglas za drugo novačenje u tekućoj godini. Naputak Namjesničkog vijeća broj 9002 pozivlje građanstvo, da daruje zavojni materijal, kao tanku i debelu svilaču, komprese, trouglaste rupce i slično. Konačno je gradskom poglavarstvu na 12. srpnja 1866. br. 5047 putem dalm.-hrv.-slav. Dvorske kancelarije br. 401, (potpisao hrvatski kancelar Milan bar. Kušević) dostavljen proglas cara i kralja Franje Josipa »Na moje narode« u kojem se poziva na »golemu nesreću koja sjevernu moju vojsku pri svem junačkom i hrabrom njezinu otporu stiže«. Ovaj poraz austrijske vojske odnosio se je naročito na rat sa Prusijom.

Nakon dovršenja dvostrukog rata moglo se je opet pomisliti na proslavu Zrinskoga. Kako glavni svečanosni odbor nije započeo nikakav rad oko održavanja proslave, to je hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« na svojoj glavnoj skupštini održanoj 14. listopada 1866. zaključilo, da se predsjedniku glavnog odbora Kukuljeviću izašalju dva društvena izaslanika (dra Matuku i pravnika M. Hadviga) koji će predsjednika upitati, da li se do 15. studena 1866. kani proslava održati, a tim više što je proslava Zrinskove tristogodišnjice po cijeloj Hrvatskoj i Krajini već obdržavana. Ako glavni odbor svečanost do danog roka držati neće, proslaviti će »Kolo« samo tu svečanost, pa će u tu svrhu sazvati veliku skupštinu. (Iz Đakova javlja se, da se je tamo na 20. i 21. listopada 1866. proslavila tristogodišnjica Nikole Zrinskoga, pa je tom zgodom biskup Strossmayer za osnutak hrvatskog sveučilišta poklonio 50.000 for. u razteretnim papirima sa kuponima. Ovaj događaj izazvao je u svim hrvatskim krajevima veliku radost.)

Izgleda da je djelovanje »Kola« imalo uspjeha, jer glavni odbor drži sjednicu 20. listopada te sastavi program svečanosti, koji je u glavnom isti kao za svečanosti koje su bile određene na 6. rujna i slijedećih dana. Na toj sjednici bude odborniku dru. Dimitriju Demetru povjereno, da vodi pregovore sa kazališnim društvom, da svečana predstava bude što sjajnija. Odbornicima Miji Krešiću i Aleksandru Hondlu bude povjerena briga da rasvijeta grada što bolje ispane. Pekaru Benjaminu Zeiningeru iz Duge ulice bude povjereno, da ispeče kruh za pučku gozbu na Novom trgu.

»Slovačka Matica« najavljuje, da je na proslavu poslala deputaciju, sastojeću od superintendanta Dra Josipa Miroslava Hrubana i katoličkog svećenika Juraja Zlotu.

Glazbeni zavod pozivlje pjevače na pokuse za veliki glazbeni koncert koji će se prigodom proslave obdržavati 25. studenoga 1866. Pokusi će se držati u prostorijama glazbenog zavoda.[4] Pozivlje sve gospođe i gospodu

[4] Glazbeni zavod bio je tada u kući Fani bar. Conde rođ. Kiepach, zatim suvlasnika Nestora, Marcela, Albina i Ivana Kiepacha, Alojzije udove Allnoch, rođ. Kiepach i

članove i nečlanove, koji bi iz rodoljublja htjeli pjevati te tim svečanosti pripomoći. Pokusi su počeli 24. listopada i to za gospođe dnevno u 11 sati prije podne, a za gospodu u 7 sati na večer. Ovaj proglas je izašao u zagrebačkim novinama. Ujedno Glazbeni zavod objavlja da radi Zrinskovih svečanosti odgađa svoj redoviti godišnji koncert sv. Cecilije od 22. studenoga na 10. prosinca 1866. »Pozor« od 23. studenoga 1866. javlja, da će u Zagreb na proslavu doći 50 sokolovaca.

Glavni odbor obraća se na gradsko zastupstvo pozivom od 22. listopada 1866. te počimlje ovako: »Pošto su tužne okolnosti naše monarkije okrenule svršenim ratom na bolje, obnašao je centralni odbor da se prije na neizvjesno vrijeme odgođena narodna svetkovina slavi u Zagrebu dne 24., 25. i 26. studenoga 1866.« (Gradski arkiv br. 7502-1866.)

Obzirom na poodmaklo godišnje doba morao se je program svečanosti promijeniti. Glavni odbor odustaje da kasnija Gundulićeva ulica dobije ime »Bana Zrinjskoga«. Sada predlaže da se tim imenom svečano prozove Novi trg. Nadalje da se u Zagrebu postavi spomenik banu Nikoli Zrinjskom. U tu svrhu se je već i nešto novaca sakupilo. Isto tako će se novac koji će od svečanosti ostati u tu svrhu upotrijebiti.

Centralni odbor moli Gradsko zastupstvo da se napisne ploče za »Trg bana Zrinjskoga« dogotove još prije svečanosti. Isto tako da se trg očisti i »prudjem« (šljunkom) navozi. Na sjednici 24. listopada podijeljuje Gradsko zastupstvo za proslavu svoj doprinos od 200 for. (Gradski arhiv br. 7502-1866).

Na sjednici Gradskog zastupstva 27. listopada 1866. zaključuje se, da od 1. siječnja 1867. neće na javnim mjestima smjeti stajati nikakove kolibe za prodavanje peciva, kave, sodavode i t. d. Nadalje da se od otkrića spomenika Jelačića bana (16. prosinca 1866.), neće smjeti na Jelačićevom trgu kao ni nigdje u gradu na javnom mjestu meso sječi, već jedino u dobro uređenim dućanima (mesnicama). O tom je izašao i oglas pod br. 8366-1866. Međutim je gradsko zastupstvo taj zaključak na sjednici 1. prosinca 1866. promijenilo, da mesari i slaninari mogu na klupama na Jelačićevom trgu meso prodavati sve dotle dok se Zrinjski trg toliko ne uredi da se mesari tamo premjestiti mogu. U tu svrhu mora se i Nova Ulica (Strosmajerova) što prije urediti (Oglas br. 8589-1866.)

Da na svečanost što više naroda dođe iz pokrajine pobrinuo se je

Josefine udove Kiepach rođ. barunice Kulmer, (ovo je ustanovljeno po staroj izvornoj gruntovnici). Kuća je stajala u Jurjevskoj ulici br. 175, pa je kasnije podpala pod Kipni trg br. 6. Ugovorom od 8. lipnja 1877. kupila je tu kuću Jelisava Derenčin rođ. Emilij.

Suvlasnici Kiepach posjedovali su kuću u staroj Kazališnoj ulici br. 165 (sada Demetrova ul. br. 7 i 9), koju kuću je ugovorom od 23. listopada 1862. kupio Juraj grof Jelačić-Bužinski.

glavni odbor da sudjelujući dobiju željeznički popust. U tu svrhu izdano je 2000 putnih iskaznica.

Raspisan je natječaj za najbolju poputnicu Zrinjskoga. Natjecalo se je 17 skladatelja. Nagrade za najbolje skladbe plaćale su se u zlatnim dukatima. Prvu nagradu od 10 dukata dobila je skladba br. 10 pod lozinkom »Sve za milu domovinu«, od Antuna Švarca, ravnatelja orkestra Narodnog kazališta. Drugu nagradu od 5 dukata dobila je skladba »Bog i draga domovina« pod br. 8 od Josipa Grastla, profesora na Glazbenom zavodu. Treću nagradu od 5 dukata dobila je skladba pod lozinkom »S Bogom za kralja i domovinu« od Hauszka, meštera kapele u Karlovcu. Četvrtu nagradu od 5 dukata dobila je skladba pod lozinkom »Čest komu čest pripada« od Vilima Müllera, glazbenog ravnatelja »Kola«. Sve nagrađene i nenagrađene poputnice izdane su u kamenotisku pod naslovom: »Glazbena Zrinjskova spomenica«.

Glavni odbor se je također u osobama izmijenio, pa se je sada sastojao: predsjednik Ivan pl. Kukuljević Sakcinski, perovođa Đuro Deželić, blagajnik Adolf Hudovski, odbornici: kanonik Franjo Gašparić, dr. Matković, Josip Torbar, dr. Lavoslav Šram, Slavoljub Suhin, Konrad Filip, Mijo Krešić, Ivan Vardian, Škender Hondl i Nikola Grabina.

Glavni odbor pozvao je Hrvatski Sabor da i on sudjeluje na proslavi. Kako je Sabor bio na okupu to su se članovi Sabora sastali najprije na konferenciji 22. studenoga 1866., da se glede sudjelovanja dogovore. Na saborskoj sjednici 26. studenoga 1866. predloži veliki župan Smaić kao izvjestitelj saborskog odbora za proslavu zaključak konferencije, da članovi Hrvatskog Sabora sudjeluju kod svečane službe Božje, zatim kod svečane predstave u kazalištu, a posebnom deputacijom da Sabor bude zastupan kod imenovanja »Trga bana Zrinjskoga«. Poželjno je da saborski članovi svagdje dođu u narodnim odijelima.

Nakon Smaićevog izvještaja ustane narodni zastupnik dr. Ante Starčević te progovori: »Ja ću se i u tom poslu od Vas rastaviti«. U daljnjem govoru razlaže da je ta svetkovina namijenjena Nikoli Šubiću Zrinjskom Sigetskom, zatim kaže: »Dok sam iz tuđe glave mislio, smatrao sam Zrinjskog hervatskim Leonidom ali je tu očita razlika. Leonida pada braneć neprijatelje svoje domovine. Mađari su početnici te svetkovine. Ja se neću miješati u poslove Mađara, kao ne trpim da se Mađari upliću u poslove Hrvata. Nu ako su Mađari zadovoljni da ih je ovaj Zrinjski branio od Turčina za Austriju, ako su zadovoljni sa svojom 340-godišnjom prošlošću u Austriji i ako su zadovoljni sa budućnošću, koju im je Austrija pripravila, ako se sciene da su srečniji od Bugarah za nereči Rumunjah, ako je Mađarom sve po čudi, prosto im bilo to svetkovanje. Nego za Hrvate neima razloga svetkovati uspomenu tog čovjeka osim onih Hrvata, koji nalaze u njemu svoje ogledalo, čovjeka, kojeg je Hervatska rodila

i obogatila, a on ju zato tuđincima žertvovao. Ta svetkovina je pletivo Austrije«. Starčević se toj svetkovini protivi. On je svoje mišljenje popratio daljnim dugim govorom te završuje: »Neću biti dielnikom te svetkovine, koju vi narodnom zovete, a Vi svetkujte kako Vam drago«.

Za govora Starčevića bila je u sabornici neka neugodna tišina, a kada je svršio, svi se zastupnici ogledavali, da li će tko odgovoriti. Tu tjeskobu prekide saborski predsjednik dr. Mirko pl. Šuhaj, koji stavlja prijedlog, da kod krštenja Novog trga budu u deputaciji ovi saborski članovi: predsjednik dr. Šuhaj, vel. župan Vukotinović i Smaić, biskup Kralj, zastupnici Dr. Jordan, Dutković i Ivan Ožegović. Sa glavnim svečanosnim odborom voditi će dogovore vel. župan Smaić, septemvir Subotić i zastupnik Mrazović. Riječki odbor imenovao je svojim zastupnikom viteza Smaića. (Priopćeno iz »Narodnih novina« od 26. studenoga 1866.)

U subotu 24. studenoga 1866. započele su Zrinjskove svečanosti. Pucnjava topova i udaranje zvonova svih zagrebačkih crkvi bio je znak početka. U 7 sati na večer priređena je u Narodnom kazalištu svečana predstava. Davala se je drama u pet čina »Nikola grof Zrinjski ban hervatski« od T. Könera, prevod od S. D. K. Predstava je bila izvan predbrojke, a po redu 31. Kazalište je bilo sjajno rasvijetljeno, sve je bilo dupkom puno, pa su se mnogi građani morali vratiti, jer nisu mogli mjesta dobiti. U prvom redu parketa kao i u ložama bili su narodni zastupnici i velikaši, svi u gala narodnim odorama. Gospođe bile su većinom u narodnim haljinama. Vladika Strosmajer te zastupnici Slovenaca i Slovaka bili su burno pozdravljeni. Kada se je zastor digao, zasvira vojna glazba Gjulajeve pukovnije Zrinjskom poputnicu od Švarca. Na pozornici je bila postavljena slika bana Nikole Zrinjskoga od slikara Mückera. Ovu sliku naručilo je Namjesništvo za Narodni Muzej uz nagradu od 200 fir. Zatim slijedila je predstava drame »Nikola grof Zrinjski ban hervatski«. Naslovnu ulogu igrao je Josip Freudenreich. Na koncu predstave izvedena je živa slika, kako se Zrinjski i Leonida grle. Na koncu je Ivana Sajević govorila epilog.

»Pozor« od 27. studenoga 1866. piše, da je svečana predstava mogla biti bolja, a općenito je mišljenje, da bi bana Nikolu Zrinjskog bolje prikazao Adam Mandrović, nego što je to uspjelo Josipu Freudenreichu. Za Ivanu Sajević kaže da je dobro izgovorila epilog.

Istog dana (24. studenoga) dođoše večernjim vlakom braća Slovenci pod vodstvom dra Janeza Bleiweisa[5], dra Lovre Tomana i dra. E. Coste

[5] Dr. Janez Bleiweis vitez Trštenski rodio se 1808. u Kranju, a umro je 1881. u Ljubljani. Dr. Bleiweis bio je doktor medicine a studirao je filozofiju i veterinu, pa se je toj posljednjoj struci posvetio. Na veterinarskoj i potkivačkoj školi u Ljubljani bio je profesor. Izim toga bio je plodan stručni pisac na polju veterinarstva i medicine. U veterinarskoj službi proputovao je cijelu Sloveniju. U političkom pogledu bio je vrli slovenački domoljub, pa se je u ono teško doba nasrtljivog ponjemčivanja neustrašivo

načelnika grada Ljubljane i vođe ljubljanskog Južnog Sokola. Na kolodvoru ih dočeka deputacija »Kola« pod vodstvom predsjednika trgovca Mije Krešića, koji Slovence u ime Hrvata i Zagrepčana pozdravi. Dr. Bleiweis je odzdravio, pa je među ostalim rekao: »Neka znadu i u Beču i u Pešti da smo zato u Zagreb došli da se sa braćom Hrvatima pobliže pobratimo«. Ove riječi budu gromko pozdravljene.

U nedjelju 25. studenoga 1866. navalila je već rano u jutro velika množina svijeta na kolodvor, (danas kolodvor »Sava« ili kako smo ga prije zvali »stari kolodvor« za razliku od »novoga kolodvora« sada glavni kolodvor, koji je građen svršetkom god. 1891.). Pošli su pred braću Slovence. U 8 sati u jutro prispješe iz Ljubljane članovi)»Slovenske čitaonice« i Sokolci »Južnog sokola« njih 60 na broju sa dvije lijepe slovenačke zastave. Dočeka ih pjevačko društvo »Kolo« i akademičari. Nakon izmijenjenih pozdrava krene cijela povorka u grad pa su putem Slovenci sa Kolašima pjevali rodoljubne pjesme, a općinstvo ih oduševljeno pozdravljalo. U Streljani bio je gostima priređen objed. Iz Karlovca došlo je na proslavu oko 600 ljudi.

Istog dana u 9 sati prije podne odslužena je u Katedrali svečana misa, koju je služio sam nadbiskup i kardinal Juraj Haulik. Za vrijeme

borio za svoje Slovence. Izdavao je god. 1843. prve slovenske novine »Novice«. Mnogo je radio na ujedinjenju svih Slavena u bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji. U narodnom radu stajao je u vezi sa hrvatskim Preporoditeljima. Uveo je Gajev pravopis u slovenačku književnost.

Kada je 1880. grad Zagreb zadesila teška nesreća od potresa, sjeća se hrvatskog Zagreba dr. Janez Bleiweis. On priskače u pomoć, koje je toliko trebalo i piše gradskom načelniku Matiji Mrazoviću pismo, koje je po sadržaju tako srdačno i puno iskrene ljubavi za nesretni Zagreb, da ćemo to pismo iz Ljubljane od 19. studenoga 1880. doslovno priopćiti. Pismo glasi:

»Blagorodni gospod načelnik! Velika nesreča lepega Zagreba je presunila tudi naša srca. V včerašnjih »Novicah« sem priopčil članek v kojem Slovence pozivljam naj nesrečnim našim bratom dejansko kažemo sočutje o njihovi bedi.

Na to je trgovec Fr. Sovan, sin mojega svaka prišel k meni, ter me pital: ali ne bi dobro došlo 100 kocen (Kotzen) ki bi jih iz svoje trgovine poslal v Zagreb v razdelitev med siromašne ljudi, — ali pa da bi namseti kocev dal 40 for. v denarji? Jaz nisem upal razsoditi i mu rekel, da budem Vas velečastiti gospod gradski načelnik pital: ali Vam bolje služijo novci ali koci? Nam niso razmere tako znane kakav Vam kiste glavnoga grada načelnik i najgroznejšem času kojega povesnica pomeni. Mi pa tudi po poročilih kijih dobivamo, znamo ceniti Vašo energijo in providnost, koji ste živo potrebni ob časih nadlog. Bog Vam daj zdravlje da dosežete svoje blage namene, ali novce ali koce? Pozdravlja Vas z odličnim spoštovanjem Vas udarni sluga in stari prijatelj dr. Janez Bleiweis«.

Na ovo srdačno pismo odgovorio je načelnik Mrazović brzojavno, da moli poslati koce (gunjeve). (Iz grad. arkiva br. 32.954—1880.)

Gradsko zastupstvo na sjednici 14. svibnja 1928. imenovalo je trg pred kolodvorom »Sava« za »Trg Janeza Beiweisa«.

mise izgovorio je kanonik Janko Pavlešić[6] krasnu propovijed o značenju proslave (ova propovijed je u cijelosti odštampana u »Katoličkom listu« br. 48. 1866.). Na koru su učenici Glazbenog zavoda pjevali Hrvatsku misu. Misi je prisustvovalo mnogo svijeta, a bio je i hrvatski ban Josip Šokčević, članovi Hrvatskog sabora te sva društva. Istovremeno služilo se je svečano bogoslužje u Evangeličkoj crkvi i Izraelitičkom hramu. U dva sata poslije podne bio je svečani objed u restauraciji »Car Austrijanski« u Ilici (gdje je sada trgovačka kuća Kastner i Ohler). Tu je bilo do 200 gosti, na čelu biskup Strosmajer. Predsjednik Glavnog odbora Ivan pl. Kukuljević nazdravio je Slovencem i Slovacima. Na ovo je odzdravio dr. Hruban. U svom govoru istakao je da su se Hrvati već 1848. za Slovake zauzeli, kada su u svoje domove primali slovačke prognanike. U ime Matice slovačke pozdravlja Hrvate kao junake. Dr. Bleiweis zahvaljuje se u ime Slovenaca te ističe, kako Hrvati i Slovenci već trideset godina rade na što većem zbliženju, a ova proslava je prvi i važan sastanak Slovenaca i Hrvata. Predsjednik Kukuljević imenuje za stoloravnatelja velikog sudca Pajanovića i velikog bilježnika Dutkovića. Biskup Štrosmajer krasno je nazdravio Dalmatince, Čehe i Srbe. Pajanović nazdravio je našu junačku Vojnu Krajinu, koja je oduševljeno prihvatila ovu proslavu. Polit se zahvaljuje u ime Čeha. Slovenac Toman izriče vruću želju da se: »presrčno s Hrvatima najdu u jednem sklepu«, Slovak Zlota opisuje sadanje jade Slovaka pod Mađarima i moli pomoć od Hrvata, koji uživaju potpunu nacionalnu slobodu. Za vrijeme svečanog objeda svirala je vojna glazba rodoljubne davorije. U isto vrijeme stigoše sa svih strana brzojavni pozdravi kao od dra. Palackija i Riegera iz Praga, od čeških

[6] Pavlešić Ivan rodio se 1814. u Karlovcu, gdje je svršio gimnaziju, a teologiju u Zagrebu. Zaređen je 1834. Najprije je bio prefekt u plemićkom konviktu, a zatim kapelan kod župe sv. Marka, pa je istodobno bio i njemački propovjednik. God. 1840. pošao je kao župnik u Dubovac kraj Karlovca. 1852. imenovan je kanonikom zagrebačkim. God. 1852. bude izabran za karlovačkog začasnog građana. 1854. postaje regens u plemićskom konviktu, koju čast je obnašao do 1867. Iza toga bio je diecezanski školski nadzornik. God. 1877. postaje čazmanski, a 1879. zagrebački prepozit i prior vranski. God. 1878. dobiva viteški krst željezne krune. Nakon smrti kardinala Mihalovića bude imenovan generalnim vikarom, a nakon smrti biskupa Franje Gašparića postaje kapitularnim vikarom. God. 1892. postao je kraljevski tajni savjetnik. Kada je god. 1876. otvoreno novo centralno groblje na Mirogoju blagoslovio ga je Pavlešić 6. studenoga. (Ove godine navršilo se 60 godina što je centralno groblje otvoreno.) God. 1882. imenovao ga je kardinal Mihalović predsjednikom odbora za restauraciju katedrale uz poziv, da sa arhitektom Bolleom sporazumno načini predlog, koje oltare naročito one uz stupove, iz katedrale odstraniti treba, radi čistoće sloga. Odstranjeni oltari poklonjeni su siromašnim župnim crkvama. Pavlešić je bio markantna ličnost visoka rasta, pa je svojom pojavom kao crkveni dostojanstvenik impozantno djelovao. Bio je izvrstan propovjednik. Njegove propovijedi bile su od inteligentnih ljudi rado slušane. Imao je velik smisao za umjetnost. Umro je 8. rujna 1893. u prepozitskoj kuriji na Kaptolu.

pjevačkih društva, od »Slovenske Besede« u Grazu, te od hrvatskih đaka u Pragu.

Dok je svečani objed trajao obilazili su po gradu Sokoli i pjevači »Kola« te pjevali rodoljubne pjesme. Na novom trgu (Zrinjevcu) sakupila se je množina svijeta koja je bila čašćena mesom na ražnju pečenog vola, kruhom i vinom.

Na večer u 7 sati bio je koncert Glazbenog zavoda i »Kola«, koji je bio mnogobrojno posjećen. Poslije koncerta bila je rasvijeta grada. Osobito se isticala rasvijeta na ovim kućama: Gradska realka na Promenadi bila je rasvijetljena u obliku slike Nikole Zrinjskog, te je prikazano lice junaka Lovre Juranića. Sjemenište te kanoničke kurije na Kaptolu, Ferićeva kuća na Markovom trgu, Horačekova ljekarna, svratišta: »Caru Austrijanskom«, »Prukner«, »Janje«, »Ugarska kruna«, Karalova kavana. Na kući Đure Höplera u Dugoj ulici br. 287 (sada Krvavi most) stajao je natpis: »Čl. 42. Mi smo narod, koji je toliko puta krvavo more pregazio i koji ga više za tuđu slavu neće, sada na tvrdom temelju stojeć stupajmo dalje, da utemeljimo u slogi narodno demokratičke institucije«.

Nakon rasvijete pošli su Kolaši i Sokoli na čelu sa vojnom glazbom iz Streljane Mesničkom ulicom u Ilicu pred svratište »Caru Austrijanskom« gdje je odsjeo biskup Strosmajer, da mu otpjevaju podoknicu. Kada su stigli pred svratište stigne vojnoj glazbi zapovijed da nesmiju sa povorkom dalje poći, već da se vrati kući. Ovaj čin vojne vlasti izazvao je u građanstvu veliko ogorčenje, jer se je iz toga zaključilo, da je to upereno protiv Strosmajera. Onih dana učinio je biskup veliki poklon za osnutak hrvatskoga sveučilišta. Slušatelji pravoslovne akademije na 29. studenoga 1866. predali su biskupu lijepu adresu zahvalnicu, dok mu je »Kolo« već 19. studenoga priredilo bakljadu, koju je pratila građanska glazba, a deputacija pozdravila ga je u njegovom stanu.

Kolaši i Sokolaši krenuli su bez vojne glazbe na »trg bana Zrinjskoga«, gdje je bio postavljen privremeni spomenik Nikole Zrinjskog, kojeg je iz sadre načinio slikar hrvatskih narodnih motiva August Posilović. Tu otpjevaše nekoliko rodoljubnih pjesama. Na povratku se zaustaviše pred spomenikom bana Jelačića, koji je bio gotov, te je čekao otkriće. Pjevači sa velikim brojem građana odaše počast velikom hrvatskom banu sa hrvatskom pjesmom.

Prigodom svečane rasvjete grada došlo je do sukoba između gradskog poglavarstva i akademičara. Gradsko poglavarstvo obraća se dopisom od 25. studenoga 1866. br. 94.-Prs. na Pravoslovnu akademiju. U dopisu se navađa, da su se nekoji pravnici javno izražavali: »da će oni već vidjeti tko rasvjetliti neće ? za Zrinjskovu svečanost, da će im oni već rasvjetiti«. Gradsko poglavarstvo primjećuje, da ove izjave nisu tako mišljene, već su nepromišljeno izrečene. Moli Akademiju da uputi pravnike

da gradsko zastupstvo zaključkom od 9. studenoga 1866. u suglasnosti sa glavnim svečanosnim odborom nije rasvjetu kuća »zapovijedilo«, već su stanovnici zamoljeni da kuće rasvijete i izvjese barjake. Da se ne dogode izgredi »koji bi podobni bili ovu važnu narodnu svečanost u prilog tuđim elementom okaljati, da pravnici ništa izgredna ne učine već da općinstvu dobrim primjerom prednjače«. Kakovi su koraci od strane Akademije u tom predmetu poduzeti nije dalje poznato. Izgleda da je bilo sve dobro uređeno, jer na svečanosti do nikakovih izgreda nije došlo.

Poslije lampionade pođoše Sokoli i Kolaši u Streljanu, gdje je »Kolo« Slovencima priredilo svečanu večeru. Na večeri su prisustvovali narodni zastupnici dr. Šuhaj i Mrazović.

U ponedjeljak na 26. studenoga u 11 sati prije podne izvršeno je na svečani način imenovanje Novog trga, koji bude prozvan »Tèrgom bana Zrinjskoga«. Svečanosti su prisustvovali: hrvatski ban Josip barun Šokčević; izaslanici hrvatskog sabora na čelu sa predsjednikom dr. Šuhajem; glavni svečanosni odbor sa predsjednikom Ivanom Kukuljevićem, te gradsko zastupstvo i poglavarstvo sa načelnikom Vjekoslavom Friganom. Usuprot kišnog vremena prisustvovalo je svečanosti mnogo građanstva. Načelnik Frigan razložio je značenje Zrinskove proslave i proglasi da se dosadanji Novi trg od sada zove: »Tèrg bana Zrinjskoga«. Glazba zasvira Zrinskovu poputnicu. Odmah budu na trgu pribite ulične ploče sa novim imenom. Na ovoj svečanosti izrekli su kratke govore predsjednik sabora dr. Šuhaj, te Ivan Kukuljević, koji je svojim radom najviše doprinjeo uspjehu proslave. Njegova je zamisao bila da Novi trg dobije slavno Zrinskijevo ime.

Na večer bio je u »Dvorani« ples. Plesna dvorana bijaše urešena sa slikom Nikole Zrinjskoga, a oko slike bijahu grbovi, narodne zastave. Saborski predsjednik Dr. Šuhaj i predsjednik svečanosnoga odbora Kukuljević izrekli su domoljubne govore. Tom zgodom podijeljene su nagrade skladateljima nagrađenih Zrinjskijevih poputnica. Točno u 12 sati zasvirala je glazba Zrinjskom poputnicu od Šwarca. Time je svečanost tristogodišnjice Nikole Zrinjskog bila završena.

»Slavensko pjevačko društvo« u Beču proslavilo je 18. prosinca 1866. svečanom »Besjedom« tristogodišnjicu Nikole Zrinjskoga u dvorani »Gartenbau Gessellschaft«. Na toj svečanosti sudjelovali su Hrvati i ostala slavenska braća, koji su stanovali u Beču.

(Nastavit će se.)

RIJEKA SAVA

Već duži niz godina bore se građani grada Zagreba, da se »srebropjena« Sava očisti od uglja, kojim je onečišćena uslijed protupropisnog rada Trbovljanskih ugljenika.

Do sada nije nažalost ni jedna intervencija imala uspjeha, pak je naše društvo odlučilo, da pokuša još jednoć djelovati na nadležne faktore, da nađu načina da vlasnici Trbovljanskih ugljenika udovolje svojoj dužnosti i postave naprave, koje bi uklonile ovu neprocjenjivu štetu, koja se našoj narodnoj privredi nanosi.

Iz tih razloga je naše društvo zamolilo za saradnju Trgovinsko-industrijsku i Zanatsku komoru, Inžinjersku komoru i Lovačko i ribolovno društvo, te Savez građevnih poduzeća.

Ove su sve ustanove delegirale naše društvo, da sastavi pretstavku i ovu podnese nadležnim faktorima.

Dana 19. listopada ov. god. posebno je izaslanstvo društva predalo banu Savske banovine g. dr. Viktoru Ružiću i gradskom podnačelniku g. Teodoru Kaufmanu pretstavku slijedećeg sadržaja:

> Potpisana društva i ustanove, kao predstavnici privrede i građanstva, časte se na Vas, gospodine Bane, u naznačenom predmetu obratiti slijedećom obrazloženom
>
> PREDSTAVKOM:
>
> O onečišćavanju rijeke Save otpadnim vodama Trbovljanskih ugljenokopa, podnašane su molbe, žalbe i predstavke sa strane raznih privrednih ustanova, a naročito sa strane poglavarstva grada Zagreba kao i općina Brežice, Krško, Sevnica i drugih, tamo već od god. 1911 na nadležne vlasti i na Ministarstva, ali su ostale iz nepoznatih razloga do sada bez uspjeha i bez rezultata.
>
> U predmetu onečišćavanja vode rijeke Save po spomenutoj Trbovljanskoj ugljenokopnoj družbi, održavane su god. 1912, 1923, 1926 i 1930 na licu mjesta stručni povjerenstveni očevidi, kod kojih su prisustvovali kako izaslanici nadležnih vlasti iz Zagreba i Ljubljane, tako i izaslanici interesiranih stručnih i privrednih organizacija i korporacija, rezultat čega su bile dvije odredbe i to god. 1923 bivše Pokrajinske uprave za Sloveniju u Ljubljani, te god. 1926 bivšeg Velikog župana Ljubljanske oblasti.
>
> Ove odredbe ostale su do danas samo na papiru a na njih se Trbovljanska ugljenokopna družba uopće ne obazire, što više nakon izdavanja gore spomenutih odredaba obustavila je uporabu i onih naprava za čišćenje otpadnih voda u moderno uređenim

ugljenicima u Rajhenburgu i Laškom. Spomenuto si je društvo kroz svoje dobre veze znalo uvijek ishoditi »stručno« mnijenje, da crna boja Save nizvodno od njenog ugljenokopa potiče od taložene tamno sive gline, koje čestice da i kod najmanje količine djeluju kao vodena boja. Nadalje tvrde, da kod manjih dubina vode u savskom koritu tamno obojenje dolazi od refleksa dna korita pokrivenog ugljenim česticama te da je voda tek kod većih vodostaja izmješana sa ugljenom, koji ali da dolazi odronjivanjem starih naplavina.

Međutim svakome je poznato da ima ugljena u Savi ne samo ispod ugljenokopnih revira Trbovljanske družbe već i kod Rugvice, dakle oko 120 km nizvodno, a isto tako poznato te, te analizama ustanovljeno, da je Sava u ponedeljak u jutro kao i svakog dana na koji se u ugljenokopima ne radi, na cijelom svojem toku čista. Međutim mišljenje i nalaz rudarskih »stručnjaka« o tom obojenju Save refleksima riječnog korita pobijaju analize uzoraka vode i pijeska uzetih povjerenstveno u rijeci Savi kod Zagreba na dane 6 VII, 17 IX, 25 XI i 7 XII 1932, čiji rezultati i nalazi otposlani su sa strane Kr. banske uprave u Zagrebu pod brojem V-33.311 od 31 XII 1932 Kr. banskoj upravi u Ljubljani. Još poraznije rezultate za pobijanje tvrdnja »stručnjaka« daju analize provedene po Kr. Banskoj upravi u Ljubljani iz uzoraka vode iz Save uzetih u neposrednoj blizini ugljenokopnih revira.

Koliko se tog ugljena nalazi u Savi pokazuje se najbolje u tome, da se na dijelu Save od Brežica pa do Podsuseda bave vađenjem ugljena gotovo sva obalna sela, od kojih samo oni na teritoriju zagrebačkog i samoborskog sreza na najprimitivniji način izvade iz savskog korita i naplavina godišnje oko 400 vagona sitnozrnog i 10—15 vagona krupnog ugljena, kojim se snabdjevaju sve okolišne ciglane pa i one u Zagrebu a bilo je slučajeva, da se taj ugljen slao dapače i u Sisak.

Osim toga sagrađena je bila za izradbu briketa iz tog ugljena tvornica »Sib« na obali Save u Jesenicama kod Bregane, koja je sama godišnje proizvađala oko 40—50 vagona briketa.

Što se tiče šteta, koje ovakovo onečišćivanje Save nanaša cijelom poplavnom području od Zidanog mosta pa sve do Rugvice ispod Zagreba, upravo su neprocijenive.

Prema postojećim podacima dolazi u poplavno područje oko 50.000 kat. jutara plodnog zemljišta, na kojem se uslijed usporavanja brzine vode kulturom tih zemljišta taloži sitan ugljen. Ovako nastale naslage ugljena, kojima su ova zemljišta nakon svake velike vode prekrivena, za ljetnih vrućih dana izgaraju, te

tako uništavaju usjeve i pretvaraju inače plodne livade i oranice u pustoš i vrbike, budući još jedina vrba, koja svoje korijenje duboko pušta, može uspjevati na takovom zemljištu.

Ribarstvo na tom dijelu Save gotovo je sasvim uništeno, budući ugljen kako je prigodom komisijskog očevida god. 1923 i 1926 te po stručnjacima — biolozima i bakteriolozima ustanovljeno, uništava hranu, koju riba treba i nalazi samo u čistoj vodi.

Najbolji dokaz je tome, da se u pritocima Save Krki, Sutli, Krapini i dr. nalazi ribe u izobilju.

Promet stranaca, koji se vrlo lijepo počeo razvijati u lijepim ljetovališnim mjestima duž ovog dijela Save u dravskoj banovini, naročito u Radeču, Sevnici, Rajhenburgu, Krškome i Brežicama a koja su u ljetna 3 mjeseca posjećivala oko 2.000 gostiju podbacio je za više od 80%, i to opet iz razloga, jer se gosti nemaju gdje kupati.

Time ne samo da stradava tamošnje žiteljstvo, koje je mnogo toga uložilo, da gostima pruži što veće udobnosti, te kojima su ova 3 ljetna mjeseca bila vrelo prihoda, već time štetuju na dohocima i općine a neposredno i sama država.

Onečišćavanjem Save pogodjeni i oštećeni su pak najviše interesi grada Zagreba. Dobava danas jednog od najvažnijeg gradjevnog materijala — šljunka i pjeska vrši se za gradnje u Zagrebu većim dijelom iz materijalnih graba izvan savskog korita na starim naplavinama, a koje su danas plodne livade i oranice. Ove dobave vrši pretežno okolišno seljaštvo, koje zavedeno momentanom dobrom zaradom uništava svoja plodna polja, tako da mu s vremenom nestaje zemljišta, koja bi mu inače služila za sigurnu prehranu. Ovakovo uništavanje plodnih zemljišta osiromašuje okolišno seljaštvo i ugrožava njegovu egzistenciju a ujedno se pogoršavaju i higijenske prilike cijelog gradskog okoliša stvaranjem baruština u ovako iscrpljenim i napuštenim materijalnim grabama.

Nasuprot tome nalaze se u samom savskom koritu ogromne količine neiskorištenog takovog materijala zasićenog ugljenom, koji time postaje nesposoban za uporabu kao gradjevni materijal.

Mogućnošću uporabe šljunka i pjeska iz savskog korita ne samo da bi spriječilo napred navedeno zlo, koje seljaka zavađa i dovodi na prosjački štap, već bi se njegovom uporabom spriječilo i drugo zlo sa kojim se grad Zagreb imade neprestano boriti, a to je opasnost od poplava.

Rijeka Sava donašanjem šljunka i pjeska iz gornjeg svojeg toka stvara ogromne naplavine, uslijed kojih diže se stalno dno

riječnog korita, što imade za posljedicu, da se time diže nivo visokih voda, tako da Sava u okolici Zagreba preplavljuje sve više zaobalnog terena.

Obrambeni nasipi postaju preniski i preslabi te ih je potrebno neprestano povisivati i pojačavati, a svega toga ne bi bilo potrebno kad bi se za taj suvišni materijal u riječnom koritu mogla naći uporaba.

Iz svega napred izloženog vidi se dokle vodi samovolja i omalovažavanje oblasnih odredaba po Trbovljanskoj ugljenokopnoj družbi, koju ona tendenciozno provodi u cilju povećavanja dividenda svojim dioničarima a na štetu domaćeg življa i općeg narodnog dobra.

Nasuprot tome nalaze se u samom savskom koritu ogromne količine neiskorištenog takovog materijala zasićenog ugljenom, koji je time nesposoban za uporabu.

Treba uvažiti da Trbovljanska družba dobavlja samo u Zagreb:

a) Banskoj upravi i ostalim državnim uredima	godišnje oko 150 vag.
b) Bolnicama, školama i raznim institucijama	godišnje oko 550 vag.
c) Gradskoj upravi i gradskim poduzećima	godišnje oko 3000 vag.
d) Za kućni ogrijev privatnicima . .	godišnje oko 1300 vag.

u vrijednosti godišnje oko 10,000.000.— Din.,

pa se ipak ustručava da nađe puteve da se zapriječi onečišćivanje naše rijeve Save.

Gospodine Bane!

Mi Vas u ime čitave privrede i građana grada Zagreba molimo da izvolite dobrohotno sa svoje strane sve poduzeti, da se već jednom prisili Trbovljanska ugljenokopna družba na vršenje svoje dužnosti time, da ista načini odmah potrebne naprave za ispiranje svojeg ugljena i time prepreči silnu i neprocijenivu štetu, koja se nanaša našem građevinarstvu i cijeloj privredi grada Zagreba, kao i cijelom savskom području.

U slučaju, da će se naznačena Trbovljanska družba i nadalje ustručavati načiniti potrebne naprave, trebalo bi istu na to prisiliti svakom obustavom naručba ugljena za državne, banske i gradske ustanove, a naša će biti briga da se i javnost pozove, da također obustavi svu nabavu svoje potrebe ugljena od ove družbe, sve

do vremena dok ta družba ne učini svoju dužnost spram narodu iz čije zemlje crpe neizrecive koristi.

Zahvaljujući Vam gospodine Bane na Vašem zauzimanju za ovu opravdanu stvar, mi Vas molimo, da izvolite i tom prigodom primiti izražaj odličnog poštovanja.

DRUŠTVO ZAGREPČANA:

Pretsjednik: Dr. Tomo Cuculić v. r.

Tajnik: Stiegler v. r.

TRG.-IND. KOMORA:

Pretsjednik: Dr. Krasnik v. r.

Tajnik: Dr. Cuvaj v. r.

INŽINJERSKA KOMORA:

Pretsjednik: Ing. Gabrić v. r.

Tajnik: Ing. Crlenjak v. r.

LOVAČKO I RIBOLOVNO DRUŠTVO:

Pretsjednik: Dr. Zoričić v. r.

Tajnik: Dr. Šemper v. r.

ZANATSKA KOMORA:

Pretsjednik: Ramušćak v. r.

Tajnik: Dr. Butorac v. r.

SAVEZ GRADJEVNIH PODUZEĆA:

Pretsjednik: Kaučić v. r.

Tajnik: Quinz v. r.

Mi se nadamo, da će ova ozbiljna akcija imati puni uspjeh jer je to u interesu naše privrede.

Ne budu li se vlasnici Trbovljanskih ugljenika i opet osvrtali na ova opravdana traženja, naše će građanstvo znati izvršiti svoju dužnost!

Prof. Aurel (Zlatko) Kolander:

Juraj Branjug, zagrebački biskup (1723.-1748.)

Godine 1723. premješten je zagrebački biskup grof Mirko Ezterhazy u Vesprim, a 20. kolovoza iste godine bi mu imenovan nasljednikom — proti volji zagreb. Kaptola — kanonik Juraj Branjug.

Juraj Branjug rodi se na Martinje 11. studenoga 1677. u Selima Zagorskim u župi sv. Kate (tako tvrdi Ivančan dr. Ljudevit u »Životi kanonika i biskupa zagreb.«. Rukopis u drž. arkivu str. 893. dok Gašparić u svom govoru: »Turdus.. a vener. capit. Zagrabiensi deploratus exeguiis«, Zagreb 1748 — 8°, veli, da se rodio u Taborskom. To isto navodi i kanonička vizitacija od g. 1708 »Taborivaricensis« confr. Krčelić »Annuae 1748.—1767. edit. academiae Zagrabiae 1901. pg. 558—576.) od plemićkih roditelja. Dvanajstom godinom započe polaziti u školu. Početne nauke svrši u Zagrebu a nastavi ih pomoću svoga brata Ivana, (koji je bio protonotar kraljevstva 1739.) u Beču. Tuj sluša u hrv. kolegiju filozofiju tri godine (1695.—1698.), a bogosloviju četiri godine u Bologni (1698.—1702.), gdje mu je među drugima bio učiteljem i znameniti dominikanac Vincencije Ljudevit Gotti, kasnije kardinal (1739.), koji mu je i poslije bio vrlo sklon. Branjug bio je vanredan đak, te je sve svoje saučenike u naukama nadmašio. Nakon sjajno svršenih bogoslovskih nauka bude 14. lipnja 1702. zaređen za svećenika od zagreb. biskupa Stjepana Selišćevića, a prvu sv. misu reče 2. srpnja iste godine.

U listopadu iste godine bude već župnikom u Zlataru i tuj je kroz šest godina (1702.—1708.) uzorno ravnao svojom župom i stekao svačiju ljubav i povjerenje, te ga kanoničke vizite kao župnika u velike hvale. Dašto, da taj njegov župnički rad nije ostao nezapažen tadanjem zagreb. biskupu Martinu Brajkoviću, koji ga g. 1708. iza smrti Gjure Funteka, — kanonika i prepošta čazmanskoga, — imenova zagrebačkim kanonikom. Doskora se Branjug počeo popinjati u crkvenim častima, a da ih nije sâm tražio, jer je bio odviše čedan i skroman. God. 1712. posta Branjug prepošt sv. Stjepana de Bela, slijedeće g. 1713. bi čazmanski a

1716. kalnički arciđakon, a kao biskup bio je i opat B. D. Marije de Topuszko.

Kako je gore rečeno postaje iza biskupa grofa Esterhazya 1723. biskupom zagrebačkim, ali ga Rim tek 1728. u toj časti potvrdi, kad je Esterhazy postao ostrogonskim nadbiskupom (Ivančan ibid. str. 895.). U biskupa zaredi ga 7. ožujka 1728. u svojoj kućnoj kapeli bečki nadbiskup kardinal Leopold Kolonić. Sámu inštalaciju proslavi Branjug svečano 19. ožujka iste godine. Kod kapelice sv. Dizme u Novoj Vesi dočekaše ga kanonici, plemstvo i građanstvo, a kanonik Gabrijel Patačić ga oslovi. Odavle ga u ophodu odvedoše u stolnu crkvu, gdje je sâm čin ustoličenja obavio kan. Ivan Oreški i tako primi upravu biskupije u svoje ruke (cfr. Krčelić ibid. pg. 561.). Generalnim svojim vikarom in spiritualibus imenova kanonika Nikolu Bedekovića, a kad se ovaj g. 1730. zahvali na toj časti, imenova svojim doživotnim vikarom baruna Sigismunda Sinersperga, vel. prepošta kaptolskoga.

Uz crkvene časti obnašao je biskup Branjug i čast banskoga namjesnika (locum tenens banali) u dva maha. Prvi puta g. 1733. po smrti grofa Ivana Draškovića-Trakošćanskoga imenova ga car Karlo VI. kao najsposobnijega između sviju za ovu čast te bi svečano inštaliran dok mu za pomoćnika u civilnim stvarima dodijeli grofa Josipa Esterhazya. Drugi puta posta banski namjesnik za carice Marije Terezije 1741., ali već 1743. bude te časti riješen, jer posta banom grof Karlo Baćani, kojega biskup Branjug u mjesecu ožujku svečano u Varaždinu ustoliči. Kad god bi Baćani izbivao izvan domovine u Bavarskoj, Belgiji i Holandiji kao vrhovni vojskovođa opet bi ga Branjug zamjenjivao.

God. 1744. posta Branjug tajni savjetnik, a prisegu vjernosti položi na ruke grofa Ladislava Erededija, koga baš zaradi toga posla carica Marija Terezija u Zagreb. Svojim govorima na saborima u Požunu 1729. i 1741. istaknuo se biskup Branjug kao osobit branitej prava domovinskih za pustošenja Turaka u Hrvatskoj, a brani i prava crkvena te tako spase mnoge predije biskupiji i crkvi kao npr. Szepnicu (danas Sopnica kod Sesveta), Završje, Brežane, Biškupec kod Varaždina. U Slavoniji uredi desetinu i dr.

Kao biskup zagrebački razvio je Branjug zamjernu djelatnost. Svu svoju brigu i pažnju posvetio je crkvi, svome svećenstvu i narodu. Dašto, da je u prvom redu mnogo žrtvovao za svoju stolnu crkvu i njezino unutrašnje uređenje. Tako npr. podigao je oltar u čast sv. Florijana i Sebastijana, nabavi za glavni oltar srebreni tabernakul (svetohranište), koje međutim posve strada za katastrofalnog zagreb. potresa 1880. g., pokloni prvostolnoj crkvi mnoge kaleže, pokaznice, mitre, četiri piramidalna relikvijara i dr. (cfr. Ivančan, ibid. str. 897., Kukuljević »Prvostolna crkva zagrebečka« s. 54., Tkalčić »Prvostolna crkva zagrebačka nekoć

i sada« s. 118.). Njegovim troškom podignute su u biskupiji mnoge crkve kao ona sv. Duha u Hrastovici i samostan franjevački, sv. Ladislava u Pokupskom, sv. Petra u Gradecu i Gorici i dr., dok su mnoge druge obnovljene i opskrbljene oltarima, crkvenim posuđem, crkv. ruhom i drugim potrebnim stvarima kao npr. franjevačka u Cerniku, Biškupcu kod Varaždina i dr. Dapače on je na svom dvoru imao svoje vlastite majstore, koji su sve to izrađivali. On osnova nove župe kao npr. sv. Franje Ksaverija u Viduševcu, sv. Marte u Šišincu i dr. i posve ih svim potrebitim uredi. On obnovi tvrđu Zrinj i ondje iskopa bunar za opće dobro (cfr. Kukuljević op. cit. s. 66.). Obnovi biskupsku palaču. »Oko g. 1730. nastavi građenje Juraj Branjug, koj ponovi i poveća sadašnje pročelje i glavnu stranu grada, podignuvši ujedno drugi kat na čitavoj južnoj strani, na kojoj još sada njegov grb s ticom branjugom stoji« veli Kukuljević.

Svome svećenstvu bio je pravi otac, materijalno ga podupirao i zato je između njega i svećenstva postojao najodaniji odnošaj; i ako vrlo dobar, znao je katkada biti i veoma strog, kad je to bilo potrebno. Krčelić Baltazar zapisa g. 1736. u kronici bolognonskoj: »Superi! date huic viro vitam, qui est alter Salesius, ita praecatur cliens Balthazar Kercselich« (Ivančan, op. cit. pg. 894.).

Pa ipak i kraj sve svoje dobrote imao je u životu mnogo neugodnosti i sa svojim kaptolom i pojedinim kanonicima kao Pepelkom — ma da ga je svakom zgodom mnogim častima odlikovao, — Patačićem i dr. God. 1735. držao je neke vrsti sinodu sa svojim svećenstvom, na kojoj je dokinuo neke štolarinske zloporabe.

Osobiti prijatelj bio je i našoj učećoj mladeži, koju je veoma obilno podupirao te je i sâm nastojao oko toga, da Hrvatska domovina dobije i uzimade valjane sinove. Njegov štićenik bio je i Adam Baltazar Krčelić!

Podupirao je znanosti i umjetnosti. Mnogo je novaca potrošio i u vojničko-ratne svrhe. Njegovim nastojanjem pođe u Italiju 1743. preko 3000 Hrvata pod vodstvom Petra Paraminskoga, koji se ondje veoma proslaviše. A isto tako je g. 1745. poslao u Bavarsku i Češku opet 3000 pod vodstvom barona Stjepana Patačića, i napokon 1746. g. u Holandiju pod kapetanom Jurajem Pogledićem i ondje ostadoše do svršetka rata. (Krčelić, op. cit. str. 567.).

Veliki ugled uživao je biskup Branjug i u samom Rimu u kardinalskom kolegiju, te bi sve postigao, štogod je u njega zatražio i zato pravo veli za nj Gašparić: »Magna profecto ille Romae auctoritas!, existimatio magna«!

Biskup Branjug bio je narodu osobiti prijatelj, što se osobito vidjelo u vrijeme strašne kuge, koja je u Hrvatskoj bjesnila g. 1738. i 1744., te slijedećih godina. Mnoštvo je naroda uginulo od te grozne bolesti; biskup

je materijalno narodu pomagao, tako su npr. u Kostajnicu čitave lađe, natovarene žitom i drugim stvarima poslate, a kad je g. 1744. kuga bjesnila u okolici Siska, on je cijelo selo Brest opskrbljivao i podigao lazarete (Krčelić ibid. pg. 563.). Uz to je molitvama privatnim i javnim zajedno sa svojim svećenstvom i narodom jurišao na nebo, da Bog odvrati bič srdžbe svoje od njegova naroda i kuga presta.

U svome životu bio je biskup Branjug čovjek skroman, muž postojane molitve i velike pobožnosti. Svaki dan pohađao bi presv. euharistiju i slušao bi dnevice redovito uz svoju misu i po dvije druge sv. mise, a onda bi tek polazio na svoj posao. Bio je čovjek veoma radin, razborit, veliki prijatelj sirotinje, koja je u njemu našla dobroga i darežljivoga oca. Bit će, da se u darežljivosti svojoj ugledao u sv. Martina, na čiji se dan rodio.

Pun zasluga za crkvu i domovinu završi biskup Branjug svoj život nakon teške bolesti — osobito posljednjih 36 dana mnogo je patio ali strpljivo poput Joba — u 71 godini života u nedjelju 27. travnja 1748. u 2 sata noći, nakon 25 godina biskupovanja. — Biskup Branjug bijaše srednjega rasta, nešto prosjede kose, vesela pogleda ali inače ozbiljan i dostojanstven. Govorio je više jezika uz svoj materinji kao latinski, njemački, talijanski i dr.

Poslije smrti bilo je tijelo njegovo tri dana izloženo u kapeli sv. Stjepana a 30. travnja poslije podne bude sahranjeno u biskupskoj kripti pod oltarom posljednje večeri. Svečane zadušnice služene su 10. lipnja. Za samih zadušnica govorio je latinski kanonik Grgur Josip Gašparić — imenovan od Branjuga kanonikom (1737.), — dok je hrvatski govorio arciđakon beksinski Vuk Kukuljević (kanonik posta 1733.). Svoj govor završio je Gašparić sa riječima »Fuit vir sapiens et prudens, sanctus et providus, et supereminens charitaté. Nadgrobna ploča imala je natpis prema Kukuljeviću (op. cit. str. 61.):

Reverendissimus
et
Excellentissimus
Dňs Dňs
Georgius Braniugh,
Episcopus Zagrabiensis
Officii Banalis
Locumtenens
Aetatis suae Anno
LXXI.

Episcopatus Anno
XXV.
Xti Vero
MDCCXLVIII
Aprilis
XXVII Obyt

»Elogium Funebre« dodat govoru Gašparićevu (jedan primjerak se čuva u biblioteci drž. zagrebačkog arhiva) završuje riječima:

Dum Clerus, Illyrii Praesulem,
Ecclesia Pastorem,
Sacri ordines Fautorem,
Academia Mecaenatem,
Clientes Patronum,
Patria Patrem,
Omnia deflet
Croatia.

S biskupom Branjugom izumire porodica Branjuga. Njegovim nasljednikom imenovan je Franjo Klobušicki.

Upotrebljena djela:

Jos. Gašparić: »Turdus ... a venerab. capit. zagrabiensi deploratus in exequiis«, Zagreb 1748. — 8°. — Ivančan dr. Ljudevit: »Život kanonika i biskupa zagrebačkih« u rukopisu. — Krčelić Adam: »Annuae 1748.—1767.«. Izd. Jugosl. akademija, Zagreb 1901. — Kukuljević Ivan: »Prvostolna crkva zagrebačka«, Zagreb 1856. — Tkalčić Krst. Ivan: »Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada«, Zagreb 1880.

Buntovnički spis „Fama volat" u Zagrebu g. 1796.

U noći od 23. na 24. listopada g. 1796., dakle o zasijedanju hrvatskoga sabora u Zagrebu, prilijepio je netko neke hrvatske stihove na troja kaptolska vrata (Bakačeva, Zverce u Skalinskoj ulici i novoveška) pak i na kuću prof. matematike na akademiji Šugha, koja je stajala izvan opatičkih vratiju negdje na današnjem Kipnom trgu. Naslov im bijaše »Fama volat«. U tom spisu, koji nazivahu »famosnim libelom« i »paškvilom« žestoko je napadnuti plemstvo i kler. Sva je prilika, da se je taj buntovnički spis rodio pod uplivom revolucionarnih ideja.

Pripovjedalo se je po gradu, da je bilo latinskih prijevoda toga »famosnoga libelusa«.

Kad je jutrom 24. listopada između 6 i 7 sati prolazio Josip Trieb, rodom Bošnjak, poslije u Mohaču, a tad bravar u Vlaškoj ulci u Galjufovoj kući, kroz kaptolska vrata Zverce, opazio je s nutarnje strane prilijepljene rečene stihove »Fama volat«. S njime je bio i neki Franjo, koji se je bavio izradjivanjem krunica, i Kata sestra voštara, te žena gradjanskoga »kvartirmajstora«. S ovime je te stihove kušao čitati, ali ih nije razumio. Poslije njega je ovuda prolazio Vilim Fogler, rodom iz Saske, inače vlasuljar, idući po svom poslu na Kaptol. On ih je skinuo, razumio je samo riječ »plemenitaš«. Izručio ih je biskupskom fiškalu Škenderliću, koji ih je predao biskupu.

»Verse« na kući Šughovoj prvi je ugledao Josip Sulec, rodom iz Brixa u Češkoj, polazeći iz svoga stana do Šughove kuće u grad. Sulec je bio prije komorski sluga grofa Kulmera, a tad je već gradjanin zagrebački. Našao ih je isto 24. listopada oko 7 sati u jutro polazeći k misi. Kako nije znao hrvatski skinuo je »verse« sa zida i gotovo ih tri dana nosio u džepu. Tad ih je dao trgovcu Maschleru na Kaptolu, da mu ih protumači, uz uvjet, da ih, sadržavaju li išta zla, preda županiji. Maschler pošao je oko 10 sati u kaptolsku pivanu, gdje je našao gradskoga kancelistu Josipa Kovačeca, voštara Feliksa Srećera, zidarskoga majstora Gjuru Eitera, nekoga Franju iz kuće Cire Miloševića na Harmici i Gjuru Čenka, Kranjca ključara ujedno konobara pivane, kojima je te »verse« pokazivao. Eiter ih je kušao protumačiti, ali ostalo je to svima nejasno i nerazumljivo, jer nijesu znali hrvatski.

U to vrijeme živio je na Kaptolu »literat« Toma Tustić, o kom se je pripovjedalo da je bio prije đak i zbog »nepopravna ponašanja« istjeran iz škole. Bio je pomoćnikom kaptolskoga općinskoga notara, a uz to je vježbao kod županijskoga geometra Franje Klobučarića. Rodom je bio plemić iz Međimurskoga Pavlovca. Bavio se je raznim piskaranjem. On je sastao na Kaptolu trgovca Maschlera Gjuru, koji ga pozva u svoj

dućan. U razgovoru o novostima varoškim, pokaza mu Maschler »verse«, koje sam nije razumio, te mu ih povjeri na proučavanje. Tustić ih najprije ponese do knjižara Pounza, kojemu ih je čitao, a tad ode na objed k gradjaninu Bartolu Bešiću, inače po zanatu bravaru. Tu je Tustić ove »verse« čitao i Bešiću i njegovoj ženi. Tustić je te »verse« pripisivao svakako naobraženom nekomu autoru, što Bešić nije vjerovao, jer je zamijetio, da su napisani izvrsnim upravo djetinjim pismom.

Bešić je iza toga razgovarao o tim »versima« s krojačem Kraljem, kojemu je rekao, da po riječima Tustićevim ima takovih jedno pet primjeraka, koji cirkuliraju gradom, a ovi da su bili prilijepljeni ne samo na kući Šughovoj, i svim kaptolskim vratima, pače i na biskupovom gradu.

Tustić je s »versima« pošao i na Markov trg, gdje ih je pokazao i gradskom senatoru i zamjeniku gradskoga kapetana krojaču Josipu Kralju, senatoru Sačariću i pometaču Ignjatu Spisiću. Sam Sačarić je te »verse« na glas čitao, koje jedini nije razumio rečeni Spišić jer je bio gluh. Sačarić i Kralj izručiše te »verse« opet natrag Tustiću, koji ih je pohranio u svojem ormaru.

O tim »versima« saznao je uskoro i profesor Šugh, koji to sazna od Franje Zentekelya, kanceliste kod komorske uprave, ovaj ga je upozorio da će imati neprilika jer su nadjeni na njegovoj kući, tim više jer se pogovara »da valja sve maknuti koji su naputu«. Šugh je dobro primjetio, kad mu je odgovorio: »Mogo mi je te „verse" i krišom objesiti na ledja i nosio bi ih po gradu — e pa sam ja tomu kriv!«

Zentekely poznavao je te »verse« samo pod naslovom »Fama volat«, a saznao je to od Foglera u Opatičkoj kavani, a čuo je o njima u kovačkom cehu, gdje su mu rekli, da uz hrvatske primjerke cirkuliraju po gradu i latinski. Zanimljivo je da je Zentekely pripovjedao, da se je u razgovor o tim »versima« kavani umiješao i »Feldkrigeskancelista« iz Beča Salzburger, koji je primijetio, da prijeti velika pogibelj koju valja odvratiti, jer se općenito pogovara, da je više zagrebačkih osoba proskribirano, koje će biti poubijane, naročito svi Nijemci, pa se i sam boji za svoju kožu. Naročito u času, kad je vojska u taboru, i nebi mogla ugušiti bunu.

Tustić je bio, kako se vidi najmarniji širitelj toga »buntovničkoga paškvila«. On ga je saopćio i kaptolskom sucu Andriji Dominu, a valjada i krznaru Lovri Rožmanu. Ovaj je to odmah saopćio Krsti Bornemisi, svome stanaru, koji je stvar prijavio županiji. Rožmana je na to upozorio i voštar Feliks Weiszgürber. Na prijavu (2. XI.) Bornemisinu, otpočela je istraga. Bornemisa je osobito stavio na srce Rožmanu da pronadje autora »versa«, pače mu obećao 40 zlatnika, ako mu to uspije.

Istraga je u glavnom bila uperena protiv Tustića, kao glavnoga širitelja toga »famosnoga paškvila« u versima. Doista je Tustić 21. studenoga

dao opsežno pismeno očitovanje, u kojem osudjuje taj buntovnički spisak, ističući da je i on plemić, protiv koga je spis naperen.

Svakako je taj spis učinio u Zagrebu veliku uzbunu i zadao dosta straha. Makar je istraga još god. 1800. trajala nije ipak pronadjen autor. Ne znamo kako je prošao Tustić, ali znamo da je senator Sačarić dobio kruti ukor, jer je »verse« čitao, a nije ih oduzeo Tustiću.

Šteta, da nam nijesu poznati ovi »versi«. Dosad ih nijesmo našli, a valjda su ili propali, ili se gdje kriju medju spisima koje zagrebačke familije. **E. L.**

Spectator: (Nastavak)

Šetnje gradom dokonog purgera

83. Ptičje kućice, nekoć mnogobrojne, kao djeca veselili smo se, kad bi nam mamica dala na šetnju komad kruha ili sjemenja za stavljati ptičicama. One su korisne tamanjenjem štetočinaca a razveseljuju nas živahnošću i pijevom. Osobito zimi one često sjedaju šćućurene i napuhla perja u blizini čovječjih stanova, u nadi nebi li što otpalo za njihov gladni promrzli želučić. Imamo društvo za zaštitu ptica pjevica. Ali što radi?

84. Očitači strujo-, vodo- i plinomjera dolaze svaki posebice, čitaju, bilježe i odlaze. Nebi li jedno te isto lice moglo izvaditi recimo 3 notesa, i svaku od ura najednom ubilježiti? Ništa lakše. Uplaćivanje moglo bi se isto vršiti putem čekovne poštanske uplatnice, koje bi kupon služio, kao obično, potvrdom o učinjenoj uplati. Disponiranje od poštanske štedionice dalje i predoznaka na Gradsku, to je stvar uprave gr. poduzeća i ne ulazi ovamo. Na odresku može se označiti, kao što to čini SUZOR za svoje mjesečne uplate, kratak račun: što i uz koju cijenu se plaća. Ime stranke kao i iznos morao bi biti po poduzeću već ispunjen, tako da stranka nema nego uplatiti.

85. Kod ulaza u kazališne blagajne postoji jedan ovisok kameni z a r u b a n j, izradjen kod gradnje u svrhu jer se htjelo oštro lučiti kolni promet ispod terase i pješački, koji se imao odvijati kroz onaj tornjić i time u atrij. Četrdesetgodišnje je medjutim iskustvo pokazalo i dokazalo da je to potpuno iluzorna namisao: ljudi IPAK prelaze i to neprestance prelaze preko onog kamenog ivičnjaka, koji je dašto uslijed toga odavna pohaban. Dobro i ispravno bi bilo: urediti tamo dvije-tri stepenice, ma i samo uske od možda ¾ metra. Time bi se onaj nagrdjeni komad eliminirao, a prolaz, kad već jeste utvrdjeno da je potreban i neizbježiv, bio bi bar prost od opasnosti, što danas, navlastito zimi i u noći, nije.

86. Imade starih, preživjelih natpisa. Tako Rodilište, nije ni »kr.« a niti »zemaljsko«. A još je to manje kod Kazališta! Trebalo bi staviti »H r v a t s k o n a r o d n o k a z a l i š t e«, jer to ono doista i jeste.

87. Prostor na Opatovini (a slično biće i kod ostalih analognih mjesta) gdje se običavaju svrstavati po 3 puta dnevno bokci, čekajući na otvaranje vratašca, na koja brat redovnik dijeli hranu, trebaće — mislim — bar u najnužnijoj izmjeri iz lako shvatljivih razloga p o a s f a l t i r a t i. Tamo se često štogod i prolijeva, odbacuje itd. Sapienti sat.

88. Pisoar nasuprot broju 70 u Radićevoj ulici katkad nelijepo miriši, osobito ljeti.

89. Pokrivanje krovova u starom Kaptolu i na Griču prigodom popravaka a sa n a p a d n o c r v e n i m, d a k l e p o s v e n o v i m c r i j e p o v i m a, trebalo bi u interesu mirne, harmonične slike grada, izbjegavati. Primjeri: Gradska apoteka, i u najzadnje vrijeme kuća pokraj Dvorane (bivša Jakčinova). Ako se nemože dobiti stari, patinirani crijep, a ono nek se skupi sav dobri sa iste zgrade i stavi na lice okrenuto npr. k Šalati koje se vidi izdaleka, a novi, crveni nek se stavi s nutarnje ili dvorišne strane. Frižak crijep treba najmanje 10 godina dok kako-tako posmedji!

90. Zimska sezona sa spremanjem drva započela je. Ona posve umjesna i opravdana zabrana pilenja drva motornim pilama u izvjesnim kvartovima grada, nekako je via facti prećutnim načinom izišla iz akcije! S krivom! Jer ono paklensko zavijanje i kreštanje mnogih motorpila jest očajna stvar. Nikakva prednost nije, ako se pilenje obavlja pred samom kućom, jer je cijena potpuno ista, pili li drva ovaj ili onaj, odnosno sam trgovac. U Beču n. pr. u svih unutarnjih 10 kotara, dakle od 22 skoro polovica, uopće nikome ne pada na um piliti javno i svirati na živcima svojih izmučenih sugradjana kao na klavijaturi. Tamo je to jedanput za svagda striktno zabranjeno — i basta!

91. U Degenovoj ulici postoji pred novogradnjom br. 6 jedan 3 m široki asfaltni pločnik, koji je ali do ¾ zakrčen susjednim plotom jednog praznog gradilišta, koje će morati plohu ispred regul. linije i onako da otstupi gradu prije ili kasnije. Tamo ima samo 60 cm mjesta za ići, a još je i stuba. Ne može li se siliti vlasnike da postave plotove u gradjevni pravac? Mislim da se po gradjevnom zakonu može. Zvonarnica je srušena, a sad?

92. U Basaričekovoj ulici izmedju kuća br. 9 i 11 postoji jedan »šlic« od oko pol metra širine, gdje ne dolazi ni zraka ni svijetla. To je nehigijenski, pa nebi li se mogao taj tjesnac, bar s ulične strane (gdje stoje opet i one ominozne željezne tarabe) zazidati?

93 Svatko misaon rado će priznati da naš grad, (bar što se tiče naše države,) u svom razvitku kao civilizovano, u punom smislu evropsko mjesto, s naprednim, modernim uredbama, savremenim komunalno-političkim i tehničkim objektima i institucijama, vodi na čelu svih gradova. To svatko priznaje, pače krugovi i narodi koji su nam sve prije nego skloni.

Mi smo imali vodovod, plinaru i elektr. tramvaj ranije, no skoro svi gradovi na evropskom jugoistoku; kanalizacija naša jedinstveno je i tehnički besprikorno sprovedena, saobraćaj funkcijonara normalno, sijaset novijih i starijih uredbi počev od klaonice do groblja, od ekonomije do tržnice, od šuma do Štedionice, i još mnogo tog, rječito govori: napredan smo grad.

Pa ipak pored svega toga, uprav na sitnice, koje ali i te kako odlučuju u očima stranaca, navlastito onih iz gradova sa ustaljenom estetsko-umjetničkom tradicijom i kulturom, na sitnice ne pazimo. Tu smo još nekako nemarni Slaveni, Rusi, »Njičevo«.

Gledaš li stari Grič sa Šalate (mi rabimo stara imena) opažaš kako se iz onog skladnog niza strmih krovova, stršeć pomalja ona »Vladina zgrada«, grdosija, koja je onamo zalutala ko iz jednog tuđeg ambijenta: kruta, strana. Kad se gradila, nije bilo prvobitno ni namišljeno možda podići onaj rizalit nad srednjim dijelom u Opatičkoj ulici i povisiti ga za ½ kata. To je naknadno nekud prikrpano. No ne dosta s time. Trebalo je nekake komorice za svjetlopauze praviti, tehn. odjeljenju. Pa šta? Nadozidajmo još neke »hutice« kao 4. kat! Sad strše ta 2 šćrbava babska zuba i što ih dulje gledaš, a moraš ih gledati, jer se svojom visinom, bjelinom i oblikom ističu iz silhuete onih smeđih krovova, — ne pojmiš, kako se moglo sa tako malo, — da!, sa nikakim pomišljanjem na cjelinu gradske slike, postupati! Onaj dio spada proč, a jedan miran, jednolik krov, po mogućnosti nad cijelom sredinom, spada onamo. Tom prilikom trebalo bi sve one »kičig« vaze što »rese« attiku zgrade, pobacati dolje i, da bar dadnu jednoč neku korist; smrviti kao gjubre za polja; jer sadržaju vapna i fosfata!

Mnoge zgrade svojim pročeljima, malo ili nimalo uzdržavane, (od kojih su neke već spomenute u ovim recima), pružaju dojam zapuštenosti, siromaštva, nehata. Čovjek koji se ne pere, ne brije, ne redi, šta bismo o njem držali? Nije u sjaju sve, pače nije ni simpatičan. Čist, uredan seljak, osvaja svojim nastupom. Neka su nam zgrade iz starijeg doba još i kako priproste, ali uredne i u dobrom stanju držane valja da su.

Od mnogobrojnih primjera spominjemo samo onako, bez naročitog reda:

Zgradu Sreskog Suda »Ajnzera« u Petrinjskoj ulici. To treba vidjeti!

Pokraj stare, (sada ženske) gimnazije na Promenadi, ona surova, od nekakih prostih planjka zbita »vratašca« na istočnom kraju. Pa ona jadna baraka u onom

vojnom dvorištu! Za vrijeme rata služaše kao krojačko-postolarska radiona za nuždu. Sad »resi« krasnu Promenadu. Zapravo bi onaj pusti dvor trebao neko rešenje. Tamo stajaše gradska istočna kula do 17. vijeka. Možda bi bilo uputno dograditi nešto gimnaziju, glatko, diskretno, samo da dobije ugao i fasadu?

Zid uz Šlosserove stube br. 3, Vranicanijeve br. 3. Sve je to jedna nemarnost, a po domaću rečeno »šlamperaj«.

Možda bi bilo ipak uputno n. pr. jednim javnim Oglasom pozvati sve kućevlasnike, da u izvjesnom roku, bar najelementarnije urede svoje fasade, a u užem grad. reonu ograde svoja zemljišta u regul. liniji doličnim plotovima. Naravski da bi bilo uputno da prije toga, državne, samoupravne i općinske zgrade budu uzorno uredjene, a da navlastito grad dobrim primjerom prednjači. Jer bi se inače lako desio malko nezgodan, paradoksan, slučaj, da netko reče: »Medice, cura te ipsum« aliti po zagrebački: »Dragec, primi se za nos!«

94 Neznamo zašto se prestalo sa izvikivanjem tramvajskih stanica. To je bilo sasvim praktično, navlastito za strance. Tako se posvuda u velikim gradovima čini. Gospoda kondukteri mogli bi to opet raditi.

95 Pitao sam se višeputa: zašto naša jagnjeće ćudi publika trpi, kad se neki putnik, (skoro uvijek je to putnica) kod kolodvorske blagajne, dok tucetima ljudi lijepo u redu stojeć čeka, jednostavno, došavši zadnja, uputi k šalteru i traži kartu: za tamo i tamo, i što je najljepše: blagajnica joj ne kaže: »izvolite se postaviti na kraj«, ne, već joj lijepo dade, ko da nije ni šta bilo. Isto službujući redar, većinom se drži pasivno. Kultura je od takvih lica jošt antipodno daleko! Mislim da zagrepčanin taka šta i ne radi.

96 Naša radiostanica imade tako prodirući znak stanke: »Tik-tak«, košto nijedna valjda druga u Evropi. Kad objavljivač navijesti slijedeću točku, već iza dobrane pauze, onda slijedi još minutama tiktakanje koje ide na živce. Tempo! tempo: gospodo!

Zašto ne objavljuje, košto je to po svem svijetu, bar naizmijence sa onim mladićem, jedna dama?

97 Naša katedrala pokazuje (kod fijala, tornjića, krabba itd.) mnoge manje, a tome i veće štete. Mnoge figure i ornamenti manjkaju. Jedan ugaoni tornjić je sasma skoro nestao. To su dašto elementarne štete a ima ih dobrani broj. Mnogim svetačkim kipovima pod onim baldahinima manjkaju ruke, itd.

Zašto je osmerouglata galerija ispod kacige (Helm), zatvorena? Možda radi onih akrobata, dobrovoljnih penjača? Ili radi epidemije saltomortale sa tornjeva?

Ne samo kod katedrale, nego i skoro svim našim crkvama, ma da imaju goleme dveri, odgovarajuće veličini prostorije i broju vjernika, ipak su ta skoro stalno zabrtvena, zaključana. Šta to znači pojmiće samo onaj, koji se kod ovake prigode morao pri izlasku iz crkve gurati, na ona 2 postrana izlaza s obe strane glavne kapije. Pače na isti Božić, Uskrs i najveće svetkovine, glavne su dveri zatvorene! U drugim crkvama, kao kod Sv. Marka ili Srca Isusova, otvara se samo po jedno krilo! Pa zaboga, ljudi, vrata su valjda zato tu, da se rabe?

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava Jelačićev trg 6. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.

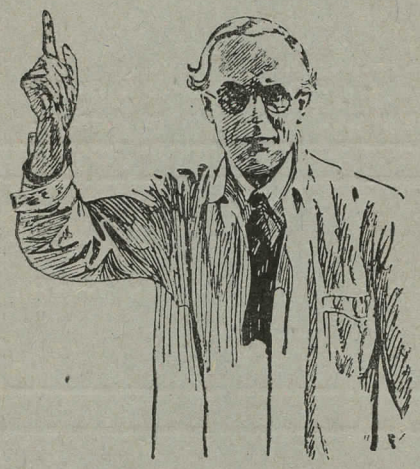

Zašto Vam preporučam

KNEIPPOVU SLADNU KAVU?

O njezinoj izvrsnoj kakvoći već sam odavno osvjedočen a o izdašnosti i hranivosti takodjer sam se uvjerio. Imao sam priliku da vidim u tvornici s koliko pažljivosti i brige se „Kneippova" izradjuje, pa Vam je zato mogu najtoplije preporučiti.

„Pravi **FRANCK**" izradjuje se od korjena domaće plemenite cikorije koja čisti krv i pospješuje probavu, te s „**KNEIPPOVOM**" čini idealan doručak.

Trgovina speceraja i delikatesa

MIRKO CRNIČKI

ZAGREB

Maksimirska 46 = Šulekova 1

CVJETARNA

GABRIĆ - FÜRST

Masarykova ul. 27 = Tel. 58-19

Jurišićeva ul. 6 = Tel. 84-64

UTEMELJENO 1900.

JULIO DEUTSCH

ZAGREB
MIRAMARSKA CESTA 20
TELEFONI: 5163 i 8616

Najpovoljnije nabavno vrelo za sav građevni materijal.

WEINBERGER I DRUG

JELAČIĆEV TRG 6 ZAGREB ILICA BROJ 40

BOJE, ČETKE, LAKOVI

A. MARUZZI NASLJEDNICI

ZAGREB FRANKOPANSKA 9 - TELEFON 27-59

Kromovanje, niklovanje, kadmiranje. - Instalacija vodovoda - Limarska radionica - Skladište armature i vodovodnog uređaja.

Tvrtka utemeljena 1873. — Odlikovana na izložbama u Zagrebu, Trstu i Budimpešti.

ZA BICIKLE

SAMO

BOSCH RASVJETA

GENERALNO ZASTUPSTVO:

JUGOSLAVENSKO
INDUSTRIJSKO I TRGOVAČKO D. D.
ZAGREB

GUNDULIĆEVA UL. 17 TELEFON 26-67 i 20-17